Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН.

(«СВЕТ») Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР

Газет арадувл 1923 шера дениз • ШОАТТА, 19 март, 1977 шу. • № 34 (5701). • Мах 2 кеп.

ТIАИЙЦА ДЕКХАРАШ ДИЗЗА КХОАЧАШДЕ

Производства эффективности балха дикали хадданза лакх а еш, пятилетка хьалхарча шера план ханал хьалха кхоачашъяра, Октябра 60 шу дузача цIейна сийленца накъабахара доккхий социалистически декхараш тIаийцад укх шера Нохч-ГIалгIайчен промышленни предприятей къахьегамхоша. Уж толамца кхоачашдара шерра социалистически яхь йоаржаьча республикерча дуккхача промышленни предприятей коллективаша бизза пайда ийбу шоай торонехи кхоачамехи. Цу предприятей кулгалхоша, партийни профсоюзни организацеша социалистически яхьа кулгалделга цIенхаштта тоа а даь, хадданза тIахьожам лоаттабу юбилейни шера планаши тIаийца социалистически декхараши мишта кхоачашду хьожаш. Берригa къахьегамхой оарцагIбоах цар деина дош толамца кхоачаши тIеххкоачаши дара.

Иштта къахьегача республика промышленноста къахьегамхоша продукци маьхала яккхара шин бетта план 100,4 процент кхоачаш а еш, планал совгIа маьхала яьккхай миллионаш сома товарни продукци. Дуккхача промышленни предприятешка производства эффективность лакхъяра чотах тIакхийттай арахеца продукци, дикагIа хинна из, дикка лохденнад товарни продукци арахецарга дIадодари къахьегами.

Къаьстта дика къа а хьегаш, Октябра 60 шу дузача юбилейни шера тIаийца социалистически декхараш тIеххкоачашдеш ба республикера мехкдаьттахой. «Iаьржа дошув» даккхара шин бетта план 102 процент кхоачаш а еш, соахка цу юкъа даьккхачул ши процент дукхагIа мехкдаьтта даьккхад цар. Шин бетта заданел совгIа даьккхад 25 эзар тонн мехкдаьттеи миллионаш кубически метраш гази.

Шоай къахьегам иштта дика вIаштIехьа а баьккха юбилейни шера тIаийца социалистически декхараш дикка тIеххкоачашдеш дIадоладаьд пятилетка шоллагIа шу ГI. Ахриева цIерагIча Назрановски «Электроинструмент», Грозненски «Электроприбор», Аргунски «Пищемаш», заводий «Оргтехника» яхача Грозненски производственни объединене, Ермоловски ДОК-а коллективаша.

Ховш ма-хиллара иттлагIча пятилетке боккхача лоархIамера гIулакх лоархIаш да производства эффективности балха дикали лакхъяр. Из дика кхета а деш социалистически яхье хьалхалаттача республикерча промышленни предприятей коллективаша шоай деррига низаш тIадерзадаьд производства керттера уж хьоккхамаш тIа-тIа тоадара. Цар хадданза эргадоахаш тоаду «ХIара балха денна — дикала ЗнакI» яхача девизагIа яьржача социалистически яхьа кулгалделга, яхьа керд-керда формаш, дикагIйола технологи производствана юкъехухь, оборудованех, техниках, балха ханах бизза пайда ийбу, зIамигчун а доккхачун а кхом а беш арахецача продукцега дIадодар кIезигдара болх дика вIаштIехьбаьккхаб.

ДIадахача шера пайда ца эцаш йиса керда торонаши кхоачамаши гуча а доахаш тIа-тIа лакхъю цар къахьегама овсарле, цун чотах хьаю планал совгIа мел кийчъю товарни продукци.

Цхьабакъда, бIарчча хьанийцача республика промышленноста къахьегамхоша продукци маьхала яккхара шин бетта план тIеххкоачашъяь яле а хIанз а 17 промышленни предприяти я вай республике тIаийца социалистически декхараши паччахьалкхен планаши кхоачаш ца еш. Цар бехкагIа паччахьалкхенна дIа ца луш йисай 2,1 миллион сома маьха тайп-тайпара продукци.

Паччахьалкхен плани тIаийца социалистически декхараши кхоачаш ца деш пятилетка шоллагIа шу дIадоладаь цхьайола предприятеш, дуккхача хана дениз тIехьаюсараштa юкъе йолаш хьайоагIаш я. Царех я «Трансмаш», «Автоспецоборудование» яхача опытно-экспериментальни заводий, цIеношта йоккхий панелаш арахецача Аргунски завода, Назрановски кирпишкаш еча завода, рудай йоаца гIишлон материалаш йоахачен чакхйоахачен Карабулакски завода. кхыча предприятей коллективаш.

Дуккхача хана дениз уж тIехьаюсаш хилара керттера бахьан да цу предприятей кулгалхоша, партийни профсоюзни организацеша коллективай къахьегам, социалистически яхьа кулгалделга, тIаийца декхараш мишта кхоачашду хьожаш тIахьожам лоаттабелга эсала вIаштIехьдаккхари хьалхашка латтача декхарий даькъе шоашта тIалатта бехктокхам лерттIа кхета ца бари. Бизза пайда ийбац производственни мощностех, оборудованех, балха ханах. Хадданза балха юкъекхахьац яхье хьалхалаттарий опыт, дикагIйола технологии керда техникех. ДIатехкача тIехьаюсача предприятеех цхьаккха яц тIаийца социалистически декхараш кхоачаши тIеххкоачаши дара мел эша торонаши кхоачамаши доацаш. Хьалхашка латтача декхарех лоархIабара керттердар да царех кхетамца пайда ийбар.

Сийлахь-йоккхача Октябрьски революце 60 шу дузача цIейна накъайодаш йолча хIара завода, фабрика коллектив декхарийла я юбилейни шера планаши тIаийца социалистически декхараши толамца кхоачаши тIеххкоачаши де. Промышленни предприятей кулгалхой, партийни профсоюзни организацеш декхарийла я хIара тIехьаюсача участке къахьегам мишта вIаштIехьбаьккхаб, производственни мощностех, оборудованех, балха ханах бизза пайда эций, оттаяь паччахьалкхен планаши тIаийца социалистически декхараши толамца кхоачашдара хIара коллективана, хIара болхлочоа эшаш дола хьалаш Iалашдаь дий хьажа

Къахьегамен производственни дисциплина телхаерашца, брак йолаш продукци кийчъерашца цIенхаштта къовсам а лоаттабеш, производства эффективность, балха дикал, къахьегама овсарле хадданза лакхъяра тIадерзадаь кердадараш балха юкъекхувла декхарийла ба хIара цеха, участка, смена кулгалхой.

Социалистически яхьа кулгалделга овлангара дениз эргадаьккха тоаде, тIехьаюсача хIара предприяте бахьанаш тахка, уж берригача болхлошта дIадовзийта, дIахо уж ца нийсдалийтара къахьегамхой оарцагIбаха беза профсоюзни организацеша. ШерагIа йоаржае еза яхье хьалхалаттарий опыт, дикагIйола методаш. Яхье баьннараша даьхача къахьегама толамий хан-ханнахьа итогаш а еш, уж дIайовзийта еза массанена.

Боахамий, министерствай, ведомствай кулгалхоша, партийни организацеша къаьстта чIоагIа терко е езаш гIулакх да арахеца продукци дикагIа хилийтар. Укх шера республике ерригача арахецача продукцех 36 процент яр паччахьалкхен дикала Знак йолаш я. Из кхы а дукхагIа хила йиш йолаш яр, цу даькъе хьалхалаттача коллективай опыт массане а шоай балха юкъейоалайоре. Арахеца продукци дикагIа хилийтара болх цIенхаштта тоабе беза кхачан, моттигерча промышленноста министерствай предприятеша. гIишлон материалаш кийчъеча коллективаша.

ХIара коллектива сийлен декхар да денгара денга ший производственни хьоккхамаш тоадар, тIехьаюсача коллективаша шоашта тIадиса паччахьалкхен декхар ма-могга сихагIа тIера дIадаккхар, юбилейни шера планаш тIаийца социалистически декхараши толамца кхоачашдарал совгIа уж тIеххкоачашдар. Республике цхьаккха предприяти хила йиш яц паччахьалкхен плани тIаийца социалистически декхараши кхоачаш ца деш.

Октябра 60 шу дизара накъадолхаш

Кердача толамашка кхувлараш

ИийслагIча пятилетка хьалхарча шера план ханал хьалха кхоачашъяран Сийлахь-йоккхача Октябрьски революце 60 шу дузача цIейна сийленца накъабахараи доккхий социалистически декхараш тIаийцад «Промавтоматика» НПО Грозненски опытни завода болхлоша. Уж толамца кхоачашдара «ХIара балха денна — дикала Знак» яхача девизагIа шерра яхь йоаржаьча цар бизза пайда ийбу шоай торонехи кхоачамехи. Цудухьа башха-дика къахьегама толамаш доахаш дIадоладаьд юбилейни шу. Товарни продукци арахецара шин бетта задани 103,4 процент кхоачаш а еш, планагIа лаьрхIачул совгIа завода коллективо арахийцай 25 эзар сом мах бола продукци. Продукци маьхала яккхара паччахьалкхен план а 104,7 процент кхоачаш а еш, заданел совгIа ехкай 34 эзар сом мах бола тайп-тайпара продукци. Уж къахьегама толамаш тIа-тIа тоадеш къахьегаш ба укх март бетта завода болхлой.

ДIадахача шера хьалхарча бетташка хиннaчул деррига технико-экономически хьоккхамаш дуккха дикагIа долаш дIадоладаьд пятилетка шоллагIа шу. Къахьегама овсарле лакхъяра шин бетта задани 101,1 процент кхоачаш а еш, соахка цу юкъа хиннaчул кхоъах процент лакхъяьй из. Цун чотах кийчъяьй планал совгIа хьа мел яь продукци. Арахецача продукцега дIабодя мах лохбарах ходаьд цхьа эзар сом. Заданел совгIа продукци маьхала яккхарах, бедал, электроэнерги, металл, кхыйола материалаш кхоярах планагIа лаьрхIачул совгIа паччахьалкхенна иттех эзар сом пайда баьб.

Ши-шегIа хьахиннадац уж къахьегама толамаш. Цун керттера бахьан да арахеца продукци дукхагIа, дикагIа, дIадодар кIезигагIа долаш хилийтара шоашта тIалатта бехктокхам болхлоша дика кхетабар. Яхье баьннарех дуккхачар социалистически декхараш тIаийцад пятилетка хьалхарча шин шера задани Октябра 60 шу дизарга кхоачашъе. «Профессех дикагIвар», «ДикагIвола бригадир», «ДикагIвола мастер» яха цIераш яхара тIагIертта къовсам лоаттабеча болхлоша тIа-тIа дикагIа хулийт шоай производственни хьоккхамаш.

Иштттачарех цаI ва слесарий-сборщикий бригадир, коммунистически къахьегама ударник Сердечный Александр Андреевич. Укх шера 7 ноябре пятилетка хьалхарча шин шера задани кхоачашъяра тIаийца декхараш тIеххкоачашдеш хадданза социалистически яхье хьалха латташи хиларца белгалъяьнна я цун бригада. Цхьаккха смена дIаяхийтац бригадерча слесараша-сборщикаша шоай сменни нормаш 120 процент кхоачаш ца еш. Иштта болх барах хIанз май бетта календарагIа продукци кийчъеш ба уж. Цун керттердар да бригада кулгалхочо ший коллектива болх дика вIаштIехьбаккхар.

Башха-дика къахьегама толамаш а доахаш иштта дика болх беш хиларца коллектива дика лоархIаши сийдеши я радиоаппаратурана регулировка ю Никитин Валентин Иванович керте латта регулировщикий бригада. ХIанз май бетта чотах къахьегаш я из а. Хьинаре къахьегаш хиларал совгIа общественни балха тIа а дика дакъа лоац бригадира Валентин Ивановича. Ше профсоюза цехкома член хиларах тарра социалистически яхьа юкъе керд-керда формаш кхувлара тIаберзабаь дукха болх бу цо.

«ХIара балха денна — дикала Знак» яхача инициативагIа къа а хьегаш цу даькъе яьржача яхьа юкъе дизза дакъа лоацаш ба предприяте деррига болхлой. Царна юкъе даим хьалхалатташ я къахьегама ударник Пущенко Валентина Николаевна. Ше хьаеш йола продукци дикен тIехдикен мара хилийтац цо. Цудухьа ший тамагIа долаш продукци кийч а еш, цкъа дIаелча из юха ца ерзаеш дIайохийтачарех я Валентина Николаевна.

Иштта бараш итташ, бIаьш ба опытни заводе. Шоай коллектива сий лакха а лоаттадеш из кердача къахьегама толамашка кхувлараш а уж ба.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

СУРТАШ ТIА: (аьрдехьара аьттехьа) регулировщикий бригадир В. Никитин, намотчица В. Пущенко, слесарий-сборщикий бригадир А. Сердечный.

И. ПЛИЕВА сурташ.

16 апреле— коммунистически субботник

ТIатеIIа кийчо еш ба

Ленински коммунистически субботника къаьстта чIоагIа хьинар айденна кийчо еш ба Гудермесски района «Гудермесский» совхоза къахьегамхой. Боахама ерригача бригадашка, хьайбаш леладеча фермашка йийцай укх шера 16 апреле Ерригсоюзни субботник дара Москверча хьалхалаттача предприятей болхлоша дIайолаяь патриотически инициатива. Цу дийнахьа де деза балхаш белгалдаьхад.

Коммунистически субботнике дакъа лоацаш хургва юкъера лаьрхIача 640 саг. Механизатораша къахьегаргда кхашкара бIаьстан балхаш деш, хIаьта фермай болхлоша цIенъергья хьайбай помещенеш. Цул совгIа совхоза болхлоша дIайогIаргья контора, фермай, мехмастерске ковнашка керда гаьнаш, зизаш.

Боахама берригача къахьегамхоша дош деннад субботник хургйолча дийнахьа нормаш 150 процент кхоачашъеш болх бе.

Субботнике къахьегаш даьккха деррига ахча иттлагIча пятилетка фонда юкъедахийта лаьрхIад.

М. ХАМАТХАНОВ.

* * *

Хьинаре къахьегаргда

Урус - Мартана района дерригача боахамашкеи, предприятешкеи, учрежденешкеи 16 апрель хьинаре къахьегарца белгалдаккха лаьрхIад.

Дукха балхаш де лаьрхIад «Красноармейский» совхоза болхлоша. ХIаьта механизатораша дош деннад цу дийнахьа шоай балха овсарле 50—60 процент лакхъе.

Цу дийнахьа шоаш дергдар белгалдаьд Алхан - Юртарча. ГIойтIарча, Гехарча юкъерча школай дешархоша а.

С. МАДАГОВ.

ОКТЯБРГА— КХАЬ ШЕРА ПЛАН

ДIадахача шера план кхоачашъеш доккхий толамаш даьхар специализированни СМУ-10 коллективо. Ерригсоюзни социалистически яхье котъяларах цунна елар КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК карара кара тела ЦIе байракх.

Укх юбилейни шера а дика толамаш доах цо, ше тIаийца социалистически декхараш кхоачашду. Шич бетта задани йизза кхоачашъяьй.

Уж толамаш доахача эггара доккхагIа дола дакъа лоац коммунист Цечоев Iаддал-Хьамид керте латтача комплексни бригада. Цу бригада членаша кхоачашъю ерригача управлене заданех нийсса ах.

ХIанз цар болх бу май бетта чотах.

— Ше къаьстта деза да ер шу советски наха,— аьлар Цечоев Iаддал-Хьамида.—Из дика кхетаду тха бригадерча монтажникаша, оаха беррига низ тIабохийт цу дезача денна цIаккха а ца хиннача тайпара доккхий къахьегама толамаш даьха накъадахара. Оаха лерхI из юбилей тIакхоачаш пятилетка кхаь шера план чакхъяккха, цIенош геттара дика, цу чу баха ховшараша доккха баркал аргдолаш хьалде. Из декхар тхоашта кхоачашдулургхилярах тийша а да тхо.

Ю. ЮСУПОВ.

Толамаш чIоагIде!

Iангара доахаш латт хьайбаш республика колхозийн совхозийн фермай къахьегамхоша. ИттлагIча пятилетка укх юбилейни шера хьайбай продукци йоаккхилгеи кийчъелгеи алсамдаккхара доккхий социалистически декхараш тIа а ийца уж кхоачашдар духьа низ, хьинар кхо ца деш къахьегаш ба фермай болхлой. Царна лов вай мехка берригача къахьегамхошца цхьана Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дузача денна толамца накъабаха.

Чакхбаьннаб юбилейни шера шиъ-ах бутт. Цу юкъа дега тоам беш дола цхьацца толамаш даьхад хьайбаш леладераша. Иштта. соахка шиъ-ах бетта дехка хиннaчул дукхагIа я укх шера цу юкъа паччахьалкхенга ехка шура, фуаш. 16 март тIакхоачаш паччахьалкхенга ехкар 14652 тонн шура, е соахка цу юкъа ехка хиннaчул 20 процент дукхагIа.

Паччахьалкхенга шура йохкара хьалхарча квартала план республике эггара хьалха кхоачашйир Шелковской района хьайбаш леладераша. Дика къахьег Ачхой-Мартановски, Грозненски, Малгобекски, Наурски, Шалински районий шурий-товарни фермай болхлоша а. Иштта, Ачхой-Мартановски района къахьегамхоша — 28 процент, малгобекцаша — 41, наурцаша — 23, грозненцаша— 30, шалинцаша 17 процент дукхагIа шура ехкай паччахьалкхенга укх шера 16 март тIакхоачаш соахка цу ханна ехка хиннaчул. Цу гIулакхо шеко йоацаш ерригача республикага торо хулийтаргья паччахьалкхенга шура йохкара хьалхарча квартала план кхоачашъе.

Толамца кхоачашъеш я паччахьалкхенга фуаш дохкара хьалхарча квартала планаш дукхагIдолча боахамаша а ерригача республико а. Хьалхарча квартала планагIа паччахьалкхенга 15 миллион фуъ дохка дезаш хиннача 16 март тIакхоачаш 14 миллион совгIа дехкар. Соахка 16 марте дехка хиннaчул 13 процент дукхагIа да уж·

Укх шера тIаийца декхараш кхоачашдара тIехь тIайоагIача хана а дукха къахьега дезаргда хьайбаш леладерий. ХIаьта лаьрхIар кхоачашде дикка новкъостал дергда продукци алсамъяккха йиш хулийтача торонаша. Уж хадданза леха а производства юкъекхувла а еза.

ДукхагIйолча фермашка хьайбашта тIакхетийта дулх планагIа доагIачул кIезигагIа хилар бахьан долаш паччахьалкхенга дулх дохкара хьалхарча квартала план кхоачашъе аттa хургдац. Цудухьа хьайбашта ма-могга дукхагIа дулх тIакхетийта йиш хулийта торонаш лаха а уж балха юкъекхувла а декхарийла ба хIанз фермай болхлой.

КПСС ЦК

1977 шера 2—3 марта дунен халкъашта юкъерчеи идеологически дешашта Софие хиннача социалистически мехкий вежарашка йолча партей Центральни Комитетий совещане итогашка а хьежа, КПСС делегаце гIулакхаш къоабалдаьд КПСС ЦК-ас. Дага а баьнна совещане тIаийца выводаши рекомендацеши кхоачашъяра де дезар делга тIадиллад йоагI-йоагIача организацешта.

Нов. Л. И. Брежнева Нов. С. Ольшовский тIаэцар

17 марта Москве КПСС ЦК Генеральни секретара нов. Л. И. Брежнева тIаийцар халкъа боахама партийни кулгалдара опыт дIа-хьа эцара КПСС ЦК-ас вехарах Советски Союзе вена Польски вIашагIкхийттача болхлой парте ЦК Политбюро член, ЦК секретарь нов. С. Ольшовский. Царна юкъе къамаьл хиннача хана нов. Л. И. Брежнева дийцар советски экономика дIахо дегIайоалаярен наьха вахара боарэм лакхбарен даькъера КПСС XXV съезда решенеш кхоачашъяра лелама хьакъехьа. Цу ханна белгалдаьккхар Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революце 60 шу дизара сийна мехка яьржа дерригача халкъа социалистически яхь къаьстта лоархIам болаш хилар.

КПСС ЦК Генеральни секретара хьакхайкадир цхьана леладу советско-польски гIулакхаш шин мехка халкъий хIама тоадар духьа, социализман машарен гIулакха толаме дегIаахарах ше раьза хилар, вежарашка йолча польски коммунистий партеи польски халкъеи ПОРП VII съезда решенеш чакхъяхара гIулакха дIахо толамаш дувлар ловш хилар.

Дег тIареи вIаши дагара дараш кхетадеши дола къамаьл деча хана цига дакъа лаьцар КПСС ЦК члена, КПСС ЦК Отдела заведующе нов. К. В. Русакова.

НОВ. К. Ф. КАТУШЕВ СССР МИНИСТРИЙ СОВЕТА ПРЕДСЕДАТЕЛА ЗАМЕСТИТЕЛАЛЛА ХЬОЖАВАРАХ ДОЛА СССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

УКАЗ

СССР Лакхехьарча Совета Президиумо соцам бу: Нов. Катушев Константин Федорович СССР Министрий Совета Председатела заместителалла хьожаве.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатель Н. ПОДГОРНЫЙ.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума Секретарь М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1977 шера 16 март.

Монголера хьаьший

Кхаь дийнахьа вай республике хьоашалгIа хилар Москве КПСС ЦК-рча бетта йолча курсашка дешаш болча МНР партийни паччахьалкхени кулгалдара болхлой МНРП ЦК партийни тIахьожама Комитета председатела заместитель Ш. Цэрэвсамба керте вола группа.

Республике болаш вай хьаьший хилар дуккхача промышленни а юртбоахама а предприятешка. «Электроприбор» яхача заводе болаш уж хьожаш хилар производства эффективности дикали лакхъеш завода коллективо беча балхага, цехашка, болхлой столове, культура ЦIагIа, къамаьлаш дир завода кулгалхошца.

Шелковской районе делегаце членаша «Коминтерн» яхача колхоза партийни организаце Iоаяь юртбоахама производствана кулгалдара опыт Iомайир, уж хьежар гIомарагIа долча лаьтташ тIа «Бурунный» яхача жа леладеча совхозе комсаш мишта кхею.

Иштта Монголера хьаьший вIашагIкхийтар «Красный молот» яхача завода болхлошца а. Республике къаьнагIа ярех йолча цу предприяте коллективо дукха ха йоацаш Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дизара яха ма-йоаггIара накъахара яхь йоаржаеш инициатива дIайолаяьй.

Завода кулгалхоша хьаьшашта дийцар тIаийца декхараш кхоачашдеш, керда саг хьалкхевеш предприяте коллективо беча балхах.

Монголе партийни паччахьалкхени кулгалдара болхлой делегаци дIадахача кхаьрача дийнахьа Грознера дIаяхар.

Аэродроме из накъайоаккхаш хилар КПСС Нохч-ГIалгIай обкома хьалхара секретарь А. В. Власов, Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. Х. Боков, республика Министрий Совета председатель М. А. Керимов, КПСС обкома секретарь М. О. Бузуртанов, КПСС Грозненски горкома хьалхара секретарь Н. И. Семенов, республикански халкъа тIахьожама комитета председатель Р. А. Саламова, кхыбола официальни нах.

ПОЛИТДИ ЧАКХДАЬННАД

Самардийнахьа, 17 марта, массаза а санна аргIанара политди чакхдаьккхар республике.

Парте областной комитета докладчикаша — КПСС обкома бюро членаша, отделий заведующеша, министерствайи ведомствайи кулгалхоша, профсоюзни комсомольски болхлоша, хIаьта иштта парте горкомийи райкомийи докладчикаша къахьегача коллективашкеи нах баххача моттигашкеи докладаш яьй лоархIамегIарча общественно-политически, социально-экономически, естественно-Iилма темаех а хIаьта иштта культура, нравственноста, морала темаех а лаьца.

Къамаьлашта юкъе керттера моттиг дIалоацаш дар «Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революце 60 шу дизара хьакъехьа» КПСС ЦК-ас баь соцам дIабовзийтарен практически чакхбаккхарен дешаш. Къаьстта белгалдоахар производства эффективности балха дикали лакхъяр, ахчеи материалаши кхояр, ерригача торонехи кхоачамехи пайда эцар духьа лелаеча социалистически яхье коммунисташа, берригача къахьегамхоша хьинаре дакъа лацар лоархIаме хилар.

ДIа а хьа а къамаьлаш деча хана заводийн мехкдаьтта промыслайн, кхашкарча а фермашкарча а къахьегамхоша хьакхайкадора Октябра сийлахьа юбилей къахьегаме доахача кердача толамашца, планови заданеши тIаийца социалистически декхараши ханал хьалха кхоачашдарца белгалъяккха чIоагIа лаьрхIа шоаш хилар. Къамаьлаш деча дакъа лаьцараша 16 апреле ленински коммунистически субботнике цхьатарра арабовла а эггара лакхагIа йола къахьегама овсарле хьахьокха а, хIаьта иштта шоай городаши юрташи хозъеш тоаяра болх бе а лаьрхIар.

ХIанз вайцига Марийски АССР депош белгалдоахаш хиларца дувзаденна юххьанцарча партийни организацей эзараш болча агитаторашеи политинформаторашеи шоай коллективашка Советски Iаьдал латтача шерашка цу республикана карагIдаьннараштa хетаяь беседаш яьй.

ИНСТИТУТА 50 ШУ ДИЗАРА ХЕТАЯЬ ТОРЖЕСТВЕННИ ЗАСЕДАНИ

Селхан Грозне М. Ю. Лермонтова цIерагIча театре хилар Нохч-ГIалгIай истории, меттеи, литературан Iилма-тохкама института 50 шу дизаран цунна «Знак Почета» яха орден яларан хетаяь торжественни заседани.

Заседани хьайийллар Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Совета председатела заместитела Н. К. Бейбулатова.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума цIерагIа «Знак Почета» яха орден института дIаелар Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатела Х. Х. Бокова.

КПСС обкома, Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума, Министрий Совета цIерагIа института коллективага моаршал делар КПСС обкома секретара М. О. Бузуртанова.

50 шера института коллективо беча балхах доклад йир института директора С.-А. Сангариева.

Лоалахарча вежарашка йолча республикашкара баьхкача хьаьшаша, вай республика Iилман общественноста викалаша института коллектив 50 шу дизарца даькъала ювцаш къамаьлаш дир заседане.

ГРОЗНЕНСКИ ГОРСОВЕТА СЕССИ

Селхан Грозне КПСС обкома политически дешара ЦIагIа хилар къахьегамхой депутатий Грозненски городской Совета иттлагIа сесси.

Сессе ладийгIар 1976 шера къахьегамхой депутатий городской Совета исполкомо баьча балхах горисполкома председатела В. М. Шамардина яьча отчетага.

Отчет йийца а йийца депутаташа тIаийцар йоагIаш йола решени.

НОхч-ГIалгIай исторе, меттен литературан Iилма-тохкама института 50 шу дизарга

IИЛМАНИ ТОХКАМИЙИ КХУВРЧ

БЕРКАТЕЧА ТОХКАМИЙ ШЕРАШ

Советски нахен ерригача прогрессивни адмаленон укх шера 60 шу дизара белгалдоаккхача Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революце вай мехкарча къахьегамхой вахара ерига оагIонаш овлангара денз хувца йолайир. Исторически лоацичча юкъа СССР-е социализм хьалйир, вай ДIахе чIоагIа низ бола пачхаьалкхе хинна дIаэттар «Вай доккхал де йиш йолаш а доккхал деш а да, — яьхад сийлахь-воккхача Ленина, — Советски пачхаьалкхе хьалъе доладала вайга ираз кхачарах, тIаккха цунца цхьана дерригдунен исторе керда эпоха хьаелла оттарах а».

Хьалха хиннача къаман йистошкара моттигаш, цу даькъе Нохч-ГIалгIайче а, массе оагIонгахьара дегIайоалаяра Коммунистически парте еш йола йоакхо къаьта хьагойташ дола тешал дар цига Iилма-тохкама учрежденеш хьаяр.

ХIанзара Нохч-ГIалгIай исторе, меттен литературан Iилма-тохкама институт хьахилар дIадоладеннад 1926 шера ноябрь бетта РСФСР просвещене Iилма-тохкама институт хьаярах бола соцам тIаэцарца, тIехьагIа из дIаккхийтар ше морг йолча Нохчий автономни областерча институтах.

ТкъоалагIчен шовзтлагIчен шерашка институт вIашагIйоллачен дегIайоалаечеи доккха дакъа юкъедихьад цун кулгалхоша З. К. Мальсагова, О. С. Ахриева, С. Б. Арсанова, М. А. Мамакаева, О. Д. Долакова. Беркате къахьийгад Iилман болхлоша Д. Д. Мальсагова, Г. К. Мартиросиана, М. Д. Чентиевас, А. Г. Мациева, И. А. Оздоева, Х.-Б. Ш. Муталиева, О. А. Мальсагова, М. А. Абазатова, В. А. Попела, М. М. Куркиева, кхычар.

Москверча, Ленинградерча, Ростоверча, Орджоникидзерча Iилман учрежденейн Н. Ф. Яковлев, И. Н. Бороздин, А. А. Захаров, А. Н. Кириченко, Л. П. Семенов, В. Ф. Раздорский, А. Н. Генко, М. Я. Немировский, Б. А. Алборов, Д. А. Тарноградский, С. А. Гатуев, В. П. Пожидаев, Е. И. Крупнов, А. П. Круглов, санна болча специалистийн новкъосталца института вIаштIехьдаьлар ше хьахиннача хьалхарча шерашка дениз хьалхашка оттадаь декхараш кхоачашдеча дикка толамаш даха. Масала, дикка дакъа юкъедихьад нохчийн гIалгIайн литературни метта нормашта разработкаш яра, йоазув хьадара: хьалха латински тIаккха эрсий графически ларда тIа, вайнаьха меттацара цхьаьнцайола кхыйола проблемаш къоастаяра.

ЧIоагIа лоархIаме дар терминологически орфографически словараш, багахбувцамах дола сборникаш кепа а теха арадахар. Дикка хIама карагIдаьлар Нохч-ГIалгIайчен историеи этнографеи, хIаьта иштта экономикаи естественно-географически хьалийи цхьадолча дешашта тохкам беча а. Iилман-экспедицеша чулоаца доазув шердалар. Институте аспирантура хьаелларо Iилман кадраш кийчъяра дика торонаш хьахилийтар.

ДIахо, къаьстта бархIлагIа пятилетка дIайолалуча хана, институт дегIайоагIилга кхы а сихделар. Хьайир археологеи этнографеи, социологеи Iилман атеизмаи, йоазоний фонд, исторе сектора ларда тIа хьахилар советски революци хилалехьарча ханарча историей сектораш, дикка тIаккхийттар библиотекера книжкаш. Цунга хьежжа дукхагIа хилар дипломаш йола болхлой, хIанз берригнех ахаш гаргга ба уж. ИйслагIча пятилетка шерашка институтера хIара кхоалагIча болхлочох Iилмай кандидат хиннав, хIаьта укх тIеххьарча ялхайтта шера 30 Iилмай кандидати 1 доктори кийчваьв укхаза.

Институте кийчбаьча дипломировании специалистех дуккхабараш хIанз Нохч-ГIалгIай пачхаьалкхен университете деканий, кафедрай заведующей, доцентий декхараш кхоачашдеш ба. Царех ба И. Г. Архаранов, И. А. Алероев, В. Б. Виноградов, Ф. Г. Оздоева, А. И. Хасбулатов, З. А. Гейгова, М. Х. Багаев, С. А. Исаев, кхыбараш. Цар институте баь болх беркате бар, цудухьа коллективо доагIаш сий а ду цар.

Институт укх тIеххьарча хана дегIайоалаеча белгтала дакъа юкъедихьад цун кулгалхой хиначеи хIанз болчеи А. А. Саламова, Н. К. Байбулатова, Х. Д. Ошаева, М. Д. Чентиевас, И. К. Лосева, Н. П. Гриценкос, А. Г. Попова, хIанзарча керттерча специалисташа И. А. Оздоева, З. К. Джамбулатовас, Х. В. Туркаева, Ю. А. Айдаева, М. М. Межидова, М. Х. Точиева, С. Ц. Умарова, М. Б. Мужухоева, С. А. Хасиева, кхычар.

Ше хьахиннача юкъа институто кийчдаь арахийцай дукха монографеш, брошюраш, сборникаш. Алхха укх тIеххьарча итт шера кепайийттараш дIалаьрхIача 900 авторски лист хул. Эггара лоархIамегIа йолча публикацех я: шин томах латта «Нохч-ГIалгIай АССР исторе очеркаш», «Нохч-ГIалгIай литература очеркаш», монографеш (М. А. Абазатова) «Нохч-ГIалгIай къахьегамхоша Советски Iаьдал бахьан лоаттабаь къовсам», «Нохч-ГIалгIай АССР Советски Союза Сийлахь-боккхача Дай-мехка тIем тIа, (З. А. Гойговай) «Нохч-ГIалгIай халкъаша Деникина духьала лоаттабаь къовсам», (В. Б. Виноградов, И. К. Лосева, А. А. Саламова) «Нохч-ГIалгIайчене советски исторически Iилман тIа», (З. К. Джамбулатовай) «Советски Нохч-ГIалгIайчене культура дегIайоалаярах», (А. Г. Попова) «Нохч-ГIалгIайчен юрта боахам социалистически ларда тIа баккхар», дуккха кхыяраш. Боккхача маьхера хIама да Къилбаседа Кавказе Советски Iаьдал доаккхаш гIорваьнна къовсамхо Асланбека Шерипова статьяйи къамаьлий сборник арахецар а.

Тха Iилман продукци, массаза яхар санна, специалисташеи общественностои дика мах беш тIайийяьй, дешараштa дика накъайоалаш хиннай.

Цунца цхьана белгалдаккха доагIа цхьадолча балхий хьакъехьа критически замечанеш еш хиннилга, уж йоагIIача бесса теркалъю оаха тхоай дIахорча гIулакхашка.

КПСС XXV съезда исторически решенеша, хоадам боллаш аьлча съездо коммунизм хьалъеча общественни Iилмай лоархIам айбе аьнна яь указани ларде'а лувцаш, института коллективо шийна кхы а лакхагIа дола декхараш тIаийцад исторе, социологе, атеизма, этнографе, архиологе, литературоведене языкознане даькъе ду тохкамаш кхы а шердари кIоаргдари духьа.

ХIанз укх сахьате кулга йоазонца язъяь дайнад «КПСС Нохч-ГIалгIай организаце исторе очеркаш», цхьайолча темашта разработкаш яьй: «Нохч-ГIалгайчене Советски Iаьдал оттадеши халкъа боахам социалистически ларда тIа боаккхаши лаьтта классови къовсам», «Нохч-ГIалгIай къахьегамхошта социализм хьалъеча эрсий халкъои кхыча вежарашха долча халкъашеи даь новкъостал, кхыяраштa. Кепатоха кийчдаьд «Нохч-ГIалгIай турпала Эпос» яха книжка, наборе дIалуш да Эрсий-нохчийн, Эрсий-гIалгIайн словараш, хIарадар 100 авторски лист а йолаш.

Институтера 14 сотруднико хIанз дакъа лоац боккха Iилмани общественно-политически лоархIам бола «Ширача замалахьара вай деношка кхаччалца долча Къилбаседа Кавказа халкъий истори» оттадеча. Из йиъ томах латташ хургда. СССР Iилмай академе исторе института кулгал а деш оттадеш долча цу тIа хоадам болаш доашхаргда къилбаседа-кавказски халкъашта юкъа дIа-юха лаьттача гIулакхех, вIаши, влияни ярахи новкъостал дарахи, эрсий халкъаца цар хиннача бувзамех дола дешаш.

Института коллектив хьинаре дакъа лоацаш хиннай дуккхен тайп-тайпареи Iилман конференцеш кийчъеча. Общественносто лакха мах беш а хиннай уж. Иштта, 1975 — 1976 шерашка хиннача ерригсоюзни, региональни, кхыча конференцешка института Iилман болхлоша 60 доклад яьй. Цо къаьгга хьагойт коллектив дикка дегIаенилга. Шерагара шерага Къилбаседа Кавказера, Закавказьера дукхагIа хьаухийт тханига рецензировани яра Iилман балхаш.

ТIа-тIа беркатегIа хул археологически, этнографически, багахбувцамеи лингвистически экспедицеш, уж вIаштIехьйоахача хана даим юкъеоз Нохч-ГIалгIай пачхаьалкхен университета студенташ.

Институто еча дуккхача разработкаех, къаьстта социологически тохкамех, шоай балха тIа пайда ийбу партийни советски органаш къахьегамхошта коммунистически кхетам балара, республика пачхаьалкхени культурни декхараш кхоачашдара даькъера дешаш къестадеча хана.

Тха Iилман коллективо республикерча лакхерча дешареи Iилманеи учрежденешцара санна иштта кхыча Къилбаседа Кавказа а Ростова а ше морг йолча институташцара, СССР Iилмай Академе керттерча учрежденешцара бувзамаш ди тIехьагIа чIоагIду. Оаха чIоагIа баркал ях 60 — 70 шерашка института коллектива доккха новкъостал даьча Москва, Ленинграда а, мехка кхыча Iилман центрий а Iилмахошта: академикашта А. Л. Нарочницкена, И. И. Минца Л. В. Черепнина, Б.-А. Рыбакова, Ю. В. Бромлейна, А. С. Чукобава, членашта-корреспонденташта М. П. Кима, Ю. А. Полякова, Iилмай докторашта Ю. Д. Дешериева, Е. И. Крупнова, В. Г. Пивоварова, В. Г. Гаджиева, Р. М. Магомедова, А. И. Робакидзена, В. Н. Гамрекелена, дуккхача кхыбарашта.

Института коллектив даим холуш я парте областной комитето ший еш йола йоакхо, цунца цхьана доагIар дизза дIа а дийхад цо тхогара Iилма тохкамаш шердерей кIоаргдарей даькъе.

Тха болхлоша даим пропаганда еш хиннай партеи правительстваи соцамашта, шерра дакъа лувц бахача наха юкъе беча лекционни балха, кхыча общественни мероприятешка. Шоаш наха хьалхашка къамаьлаш деча хана къаьстта теркалду цар интернационализмаца, халкъий доттагIалца, патриотизмаца, Iилман атеизмаца, дIаяхача замах юхедисача ширдаьннача гIулакхашца дувзаденна дешаш.

КарагIдаьнна цхьадола хIамаш дувцаш белгалдаккханза даргдац тха балха, шеко йоацаш, кхоачамбоацараш а, дизза дисараш а, халонаш а хилар. Уж тхона дика гуш я, хIаьта уж дIаяхара тхоай низ кхо а бергбац.

Институа балха боккха мах баьб партеи правительстваи 50 шу дизара юбилей белгалйоаккхача хана «Знак Почета» яха орден а луш. Цу гIулакхо тхо декхарийла ду кхы а хьинарегIа, овсaрегIа дIахо йодача хана Iилман тохкамаш дара оарцагIдовла.

С.-А. САНГАРИЕВ,
Нохч-ГIалгIай исторе, меттен литературан Iилма-тохкама института директор.

Даьри лерхIари

Iилман атеизма сектор институте хьаьй 1968 шера, хIаьта 1972 шера денз цо лелаю социологеи Iилмаи атеизмаи яха цIи. Республика общественни вахаре социологашеи атеисташеи лоаца дакъа шерагара шерага доккхагIа хулаш латт.

ВорхI сагах латтача цу зIамигача коллективо ду тохкамаш керттерча даькъе таханарча вахаро дIадеха дешаш къоастадара тIадерзадаь да. Цар шоай балхашка еча дуккхача выводехи положенехи наха юкъе кхетама болх беча хана шерра пайда ийбу партийни органаша.

Секторе хьахиннаб лакха квалификаци йолеи перспектива гуш болеи специалисташ. Iилма ларда тIа оттаяь йоашхаш ба уж Нохч-ГIалгIай АССР бахача наьха быт, культура, къамий традицеши дына вирдаши» яха боккхача маьхера тема. Цу хьакъехьа социологически тохкамаш а даьд республике.

Коллективерча Iилмахоша укх тIеххьарча шерашка кийчдаьча дуккхача балхашта кепайийттай.

* * *

Нохч-ГIалгIайчен истори Iомадеча доккха дакъа кхоач советски ханарча исторе секторга. Уж дешаш шоаш къоастадеча хана ду тохкамаш партийни Iилмани ларда тIа, классови хьисапе вIаштIехьдоахилга Iалашде гIерт барт тайна коллектив. Секторе болх беча ворхIнех кхоъ исторически Iилмай кандидат ва. Царех ба исторически Iилмай кандидаташ: М. Х. Точиев, А. Г. Попов, З. К. Джамбулатова, Iилман болхлой М. Н. Музаев, А. З. Вацуев, Х. Ю. Саидова, Г. А. Ерещенко, Б. Б. Нанаева.

Сектора тематика шерра я, цудухьа цар шоай балха юкъеоз республика Вузай, Дагестана, Черсий-Балкхарой, Къилбаседа-ХIирийчен Iилмахой. Шоай а цар а низаца укх тIеххьарча хана лоархIаме монографеш арахийцай сектора коллективо. Октябра юбилейни шу шоай балха тIа кхы а беркатегIа хургхиларах дог тийша ба цу коллективера Iилмахой.

* * *

Революци ялалехьа шоай йоазув ца хиннача халкъех да Нохч-ГIалгIай дар. ТIаккха истори тохкилга керттерча даькъе археологически памятникашка гIолла мара де йиш йолаш дац. Цу даькъе Нохч-ГIалгIай Iилма-тохкама институт хьаьча дийнахьа денз Iалаьмате лоархIаме болх беш хьаеннай сектор. Мехка цIи хезача Iилмахой новкъосталца республика археологийи этнографийи вIаштIехьдаьннад ерригача исторически эпохай тайп-тайпара памятникаш таха.

ХIанз сектора заведующи волча М. Б. Мужухоева гаьнна хьалха дIаяхача хана нохчийи гIалгIайи хинна дына хьехамаш тох. Этнограф С. А. Хасиева вайнаьха ширача кустарни промыслех материал гулъеш ва, И. М. Саидова — нохчийи гIалгIайи бытах, М. Х. Ошаева — каякентски-харачоевски культура памятникех, Р. А. Даутовас — маьлха кашамех, С. А. Сулейманова — нах бахача моттигай цIерех.

Революци ялалехьарча ханара сектор институте эггара къаьнагIа йолча исторе сектора ларда тIа хьахиннай. ХIанз секторе болх беш ва виъ сотрудник: Ш. Б. Ахмадов — сектора заведующе декхараш кхоачашдер, Х. А. Хизриев, Т. А. Исаева, Х. А. Акиев. Нохч-ГIалгIайче революци ялалехьарча хана социально экономически, политически дегIаахара тайп-тайпара дешаш техка ца Iеш г. Москве арадаккхара хIанз кийчдеш дола «Къилбаседа Кавказа халкъий истори» яздеча дакъа лоац цар.

Советски Iаьдал эттачул тIехьагIа Нохч-ГIалгIай йоазуви литературеи хьакхоллара из дегIадоаладара Iалаьмате боккхача маьхера гIулакхаш чакхдаьхад метта а литература а шиннн секторо. Из бахьан долаш хIанз шоай меттала язде, вай литератураша кийчдаьраш доацаш, кхыча къаман йоазонхой а произведенеш наха меттала еш йолаш ба нохчийн гIалгIайн.

Института 50 шу дизарца совгIаташ деннараш: (аьрдехьара аьттехьа) Iохайна багIараш: «Нохч-ГIалгIай АССР Iилман заслуженни деятель» яха цIераш енна А. Г. Попов — директора заместитель, З. К. Джамбулатова — йоккхагIйола Iилман болхло, Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота енна Н. В. Андросова — библиотека заведующи, уралаттараш: Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамоташ луш белгалбаьха сектора заведующи И. А. Оздоев, воккхагIвола Iилман болхло Д. Д. Межидов.

Хозал — делкъелца, дикал — валлалца

Грозне бахача наьхах дуккхачарна довзаш а хIаьта воккхар юхе гIолла тIехьбувлаш теркал ца деш а хургдац Асланбек Шерипова цIерагIча улицагIа главпочтампа уллув латта къаьнара архитектура йола цIа. Цун бIарг тIаотташ хилар шийтайпара куц хинна а Iац Нохч-ГIалгIай исторе, меттен литературан институти яздархой союзи яха вывескаш хьалхашка яхкаро а тIаоз цунна теркам.

Иттех шу хьалха цига хьалхара этаж дIалоацаш яр «Сердало» газета коллектив а.

Цу хана цу цIагIа балха хьа а ухаш чу ара вийнача са дуккхазза бIаргкхийттаб цу эздийча, лоз санна кIай корта болча кхалсагах. Цун сийрда цIена сибат бIарга массаза гу малий хьогI ер яха уйла дег чу а еcсе, тIаккха собкора балха тIа шортта хулача цхьаьцца сагаттача гIулакхо из хаттар юха а тетте вусар со. ХIанз ховш сона из йовза а лархIа а се деккарийла хиннилга.

Из аз иштта ях Кураза Зинаида вай массане чIоагIа сий деший лоархIаши волча Мальсагов Кураза Зоврбика йиша хилар вIалла теркал ца дича а ше яхаш даьккхача кховаткъе ийс шерах шовзткъа шу совгIа ха просвещене, культура, учрежденешка бехктокхаме балхаш дара, республика социальни вахаре чIоагIа эшаш долча лоархIамеча Iилман дешашта тохкамаш дара дIаденна йоланда. Ше яхаш яьккха ха нахаца, догцIена йолаш, хьаьнала къахьегаш хьаенадаь.

Веший Кураза Зоврбика вахаро, цун кхело цIаккха дагардаргдоаца, дицдала йиш йоаца хIамаш дитад цун сакхетаме, цIаккха йоврийоаца лераш йитай цун дег чу. Кураза Зоврбик вай хIанз юбилей езъеча института директор а волаш 1935 шера веннав. Цо дукха даьд вайнаьха меттаца дувзаденна лоархIаме дешаш къестадара, эггара хьалхара алфавит оттадара. Ма-дарра аьлча, революце хьакхелла а цун гIулакх бахьан ший вахар маьршача къахьегаме дерригa дIаденна а болча эггара догцIена болча коммунистех-интернационалистех цаI хиннав из.

Цудухьа цецвала вагIац из тайпа воша йишийна виц ца валарах, цун керта тIара чеш из кхелха дукха ха ялалехьа лоа сана кIайденна хиларах. Цунна санна дерригача Нохч-ГIалгIай къама а чIоагIа эшаш саг вар Зоврбик.

Белгала да цхьаькха а ше леча хана истола тIа ший халкъа дукха пайдане хIамаш даьи, хIаьта де дага кхы а дукхагIа хиннеи, цIаьхха хи чу ваха веннеи волча ший новкъоста ГIалгIай облоно заведующи хинна Шадиев Азамата цIи общественноста йиц ца ялийтар чIоагIа ловш каьхат дитад цо.

Шийна карагIдаьннар Кураза Зинаидана хайра хIама ца хете а Зоврбика хьаллаьца ниъ ший хьаькъали низи дIакхоаччача тайпара кхоачашдеш хиннай ала йиш йолаш я из. Цу тIа тIатоха доагIа юкъара гIулакх санна моллагIча сага гIулакх а ший бала санна дег тIара хьаллоацаш йола цун оамал а цо вешийгара хьанийцача санна хет сона.

Ше институте хьахьийгача ткъаь шера цо цкъа охна дош аьнна, Iоттар яь моттиг дагаягIац цхьаннена. ХIаьта саг шийна харцахьа хийтача къовсама вала кийчвеннача цун дег чу дужаргдолаш, из ший гIалат тоаде оарцагIваргволаш сага дика влияни е ховш я. ХIаьта цу тайпарча оамалах цунца гIулакха тIа нийсбеннача дуккхачарна доккха беркат даьннад. ТIаккха цар лоархIача воккхагIчун цу тайпара дIайха дош эшаш йола моттигаш шоай вахаре кIезига ца хиннилга ховш а ба цунца цхьана дуккхача шерашка болх баь бола къонабараш. Маьхах эцаш-йохкаш, бустамца юсташ еце а царна цIаккха йиццургьяц цун дега йIовхал.

Цун вахарера гIулакхаш дувцаш белгалдаккханза даргдац из гIалгIай кхалнахах эггара хьалха лакхера дешара заведени чаккхьаьккхарех йолга. 1941 шера Къилбаседа-Кавказски педагогически институте дийша а яьнна историка диплом хьаийцар цо.

Из аттеи ши-шегIеи хинна хIама дацар. Маьре яхан да воацаш диса бераш долеи кхалсаг яр из деша оттача хана. Вайнаьха кхалнаьха дешарцара безам кхы а боккъонца сомабаланза хиннача цу хана бераш а кхоабаш толаме деша вIаштIехьдалар доккха денал эшаш хIама дар. Бакъда, вошас, цIагIарча, гонахьарча наха цун сакхетаме бита культурацара низ теар уж ерригa халонаш эшаяра.

ТIаккха иштта дешара тIакхувши бIаьш шерашка вайнаха юкъе чIоагIъенна лаьттача боадона духьалъотта низ тоъаши хиларо ший беркате влияни йора кхыча гонахьарча вайнаьха кхалнаха, къаьстта мехкараштa.

Дагалуви Кураза Зинаидас ше маьре яха йолча хана Мальсагов Оарцхос вIашагIъеллача театральни студее увттаяьча пьесашка дакъа лацарах. ЧIоагIа лоархIаме дар цу балха гIалгIай мехкарий юкъеозилга, ховш ма-дий цу хана къаьстта а цу гIулакхах уж мел бIукъожабеш, наха шоаш сийдоацаш лоархIаш хиларах кхераш хиннилга. Цох дика кхеташ яр из, цудухьа цу даькъе духхьашха массанена, хьоккхам гойтилга шийна хьатIа а ийцар.

Елакъежар дувлаш лувц Кураза Зинаидас Мальсагов Зоврбика «ЙоI йолаяр» яхача пьесе наьна рол ше ловзаярах. Из цунна шийна а цунга хьажа вIашагIкхийттачарна а мел тамаше хIама дар. Иштта цIи йолча веший маьре яха йиша ше а я пьесашка ролаш ловзаеш яха хабар сиха дIахезар наха юкъе. Цу хIамо уж цкъарчоа пецбаьхар, тIаккха из-м сий доадеш хIама а дий-хьогI яха уйла кхеста йолаелар цар кертошка.

Иштта, пьесаш увттаеча юкъебаьхкар цу хана маьре баханза бола гIалгIай мехкарий Амерханова Ляля, Мальсагова Ляля, Гойгова Марем, кхыбараш. Цу тайппара, нах культурно дегIабоалабара пайдане мел долчох дика сакъуваш, цу хьакъехьа хьахинна пайдане дар доаржаде гIерташ хьаенай из ше яхаш яьккхача хана.

Цу деша хетаяь яр цун диссертационни тема а: «Советски Нохч-ГIалгIайчене культура дегIайоалаяр». ТIаккха белгала да цхьаькха а — шовзткъе вурийтта шу даьнна ший виIий бера даь нана яр из исторически Iилмай кандидат хулаш. Из къаьстта хьалха даккха безам ба са, ворхI-бархI класс яьккхача кхалсага кхоачам ба яхаш, кхелета йиIигаш дешарах йоахача даьшта-нознoшта.

Ший дега йIовхали камаьршали кхо ца еш наха дIаяла йиш йола гIулакхаш каралуваш хьаенай Кураза Зинаида кхыча шерашка а. Институт йистеяьккхачул тIехьагIа г. Орджоникидзерча юкъерча школашка, тIаккха педтехникуме хьехаш хиннай 1944 шерага кхачалца. Цул тIехьагIа Киргизе город Фрунзе просвещене министерстве берий цIенойи деша даха ха йоацача берий учрежденейи отдела заведующе декхараш дуккхача шерашка кхоачашдеш, тIаккха цу министерства инспектор, Киргизски педагогика Iилматохкама института Iилман болхло йолаш кхойтта шера къахьийгад. Цу юкъа а хIамах дика кайоалеи лакха сакхетам болеи болхло из хилара тешал ду 1957 шера из Грозне яха юхайоагIаш педагогика республикански института коллективо цунна тIеххьара ловца боаккхаш деннача каьхаташа, дуккхача кхыча совгIаташа, «1941—1945 шш. Сийлахь-боккха Дай-мехка тIема шерашка хьинаре къахьегарах» яхача медало.

Ший веший Зоврбика цIерaца алхха ювзаеннача Нохч-ГIалгIай Iилма-тохкама институте цо къахьега укх шера ткъо шу дуз. Цу шерашка лакха квалификаци йола Iилмахо а хинна дIаэттай из. Iилмай кандидат хинна ца Iеш кхы а лакхагIа ший боарам айбе а карагIдаргдар Кураза Зинаидайна, нагахьа санна балха гIулакхаша дIадехарца каст-каста ше тохка темаш хувца цун йийза ецаре. Иштта, цу юкъа, керттера а лоархIаш, цо техкай Сийлахь-боккхача Даймехка тIемах, культурни просвещенех, юрта боахамера кхалнах семилетка шерашка яха а, кхыйола а темаш. ХIаьта из иштта нийсдаларах диссертацена защита елга тIехьдаьнна дале а республикана пайдане дола дукха дешаш техкаш хиларо кхы а йIаьхий яьй из.

Кураза Зинаида дуккхача шерашка кхоачашде дийзад советски ханарча исторе сектора заведующе декхараш. ХIаьта из бехктокхаме гIулакх цунна цхьатарра яхье лакха хьокхамаш дахарах хьалхара моттигаш яьхай. Из дуккхача даькъе цо ше хьатIаийца декхар тешшаме кхоачашдеш, шийна болх бара ха кхое а ца гIерташ моллагIчоа хьехам, новкъостал эше даим оарцагIйоалаш хиларца дувза доагIа.

Из бакъдара кхоачам ба ха дIаеха яле а унахцIено сел дика еце а цо общественни декхараш мишта кхоачашду. юкъарча вахаре малагIа дакъа лоац хьежача а, Массехказа Ленински райсовета депутаталла хийржай из.

Дуккхача шерашка машар лорабара республикански комитета бехктокхаме секретарь йолаш хьайоагIа Кураза Зинаида. Из гIулакх цо корта болаш лела ца доре машар лорабара советски комитета кхоъ Сийлен грамота, 1973 шера хиннача машар безача низий Дерригдунен конгрессе дакъа лацарах баркал, машар лорабара комитета 25 шу дизарца енна Знак луш белгалйоахаргьяцар из. ТIаккха цо хIанз йоккхагIйола Iилман болхло а йолаш къахьегача института коллектива цу комитета Сийлен грамота елар а цун цIераца ца дийзача даргдац.

Культура дегIаяра дош дагадоаллача вай республикерча наха боккха кхаъ хилар Джамбулатова Кураза Зинаидайна «Нохч-ГIалгIай АССР Iилман заслуженни деятель» яха цIи еларах.

Сона хац из къона йолаш хоза хиннайий е цу ханара цун сурт а дайнадац. Бакъда, эггара хозагIа йола йоккха саг мала хет хьона аьнна сайга хаттар дича цун сибат духьалъоттаргдар сона. Бодаш-болхаш, нахаца йист хулаш саббаре оамал йолаш дуккха ха яха нах хул, бакъда Кураза Зинаидай хозал аз эггара хьалха ювз цун беркатеча вахарца, тIагIолла хьежача лепаш гуш долчунца а доацаш цун чура камаьрша, вIалла ца кхоачалуча дега сердалонца.

Вайнаьха кхалсага вахаре Октябро даь хувцамаш мел доккхий да, ший ираз бахьан халонех ца къахкаш дIахьалхашкахьа аха гIертачун массе оагIорахьара дегIавара мел доазонаш хьадийллад ха безам бар Кураза Зинаидайна дагавала, цох кхета хьех аз, цун ший вахар цу хьакъехьара эггара дикагIа дола масал доландаь.

С. МАЙСИГОВ.

ДЕГIААХАРА БОАРАМАШ

ЦИФРАШИ ФАКТАШИ

ХIанзара Нохч-ГIалгIай исторе, меттен литературан Iилмма-тохкама институт хьахилар дIадоладеннад 1926 шера ноябре болх бе йолаеннача ГIалгIай краеведене Iилма-тохкама института ларда тIара. ХIаьта цул а хьалхагIа 1924 шера денз йолаш яр гIалгIай автономни области Iилман общество.

Цу тайпара общество Нохчийчене хьахилар 1928 шера, тIаккха цох ши шу даьнначул тIехьагIа Нохчий краеведене Iилматохкама институт йир.

1934 шера Нохчийчеи ГIалгIайчеи вIашагIкхетарца керда цаI йола исторе, метта, литература, искусства Iилма-тохкама институт вIашагIъеллар.

Нохч-ГIалгIай республика культура дегIайоалаяра тIадерзадаь дуккха тохкамаш дара чIоагIа новкъостал лоаттадар института Москверчах, Ленинградерча, Ростоверча Iилмахоша.

Алхха 1926-1940 шерашка тайп-тайпарча дешаех лаьца 300 академически листал совгIа дола Iилман материалаш арахийцай института болхлоша. ТIом хьалехьа йолча юкъа керттера теркам тIаахийтаб укхаза нохчийи гIалгIайи литературни меттай нормаш, йоазув хьадара, меттаца ювзаенна кхыйола проблемаш къестаяра. Арахийцар терминологически орфографически словараш. Доккхий толамаш даьхар вайнаьха багахбувцамгулбара даькъе а. Пайдане хIамаш карагIдаьлар истори доашхача, республика экономикеи Iалама хьалаши тохкача.

Цхьан дешаца аьлча, шовзтлагIа шераш долалуча хана институтах боккъонца йола Нохч-ГIалгIайчен Iилман центр хилар.

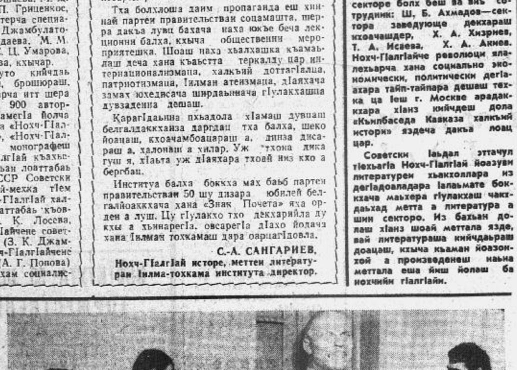
Кхы а сихагIа дегIаaха доладелар Iилман тохкамаш делга бархIлагIча пятилетка шерашка. Духхьашъа хьайир кхы тIа а ши сектор: археологеи этнографеи, социологеи Iилман атеизмаи. ДукхагIа хилар дипломировании болхлой, Iилман разработкаш шерагIеи кIоаргагIеи е баьлар.

1959—1970 шерашка кепа а теха арахийцар языковедаша филологически Iилмай доктораша Ю. Д. Дешериева, И. Г. Арсаханова монографеш, А. Г. Мациева, И. А. Оздоева, З. Д. Джамалханова кийчдаь словараш, «Нохч-ГIалгIай литература исторе очеркаш», «Нохч-ГIалгIай къахьегамхоша Советски Iаьдал доаккхаш лоаттабь къовсам», «Нохч-ГIалгIайчен археологически памятникаш», иштта кхыдола лоархIаме балхаш.

ИйслагIча пятилетке института коллективо кийчйир 400 авторски листал совгIа йола Iилман продукци. Цу даькъе «Нохч-ГIалгIайчен исторе очеркаш» (1917—1970 шш.) Iилман коллектив хьинаре дакъа лоацаш хилар республикански а регионально а масштабегIа еш йола конференцеш кийчъечеи чакхйоахачеи. Алхха 1975 шера мехка тайп-тайпарча городашка чакхъяьхача конференцешка 32 доклад йийшай института болхлоша, нах баххача дIа а ухаш 400 лекции беседеи яьй, 43-зза радио гIолла къамаьлаш даьд, газеташ тIа 65 Iилман статья араяьккхай. «Знание» обществана лекцей 8 текст кийчъяьй, къаьстта интернационализмаи атеизмаи проблемашта теркам тIа а ухийташ. Цу шерашка бахача наха юкъе дыи дIаяхача заман тIехьдиса гIулакхашн дахаш хиларах лаьца социологически тохкамаш даьд.

ХIанз институте болх беш ва 40 штатни болхло 1934 шера 10 мара ца хиннача. ХIаьта царех ахаш хIанз Iилмай кандидаташ ба, 1944 шерага кхаччалца вай мехка нохчехи гIалгIаехи верригa хиннар шиъ Iилмай кандидат мара ца хиннача.

Институте болх беш я ялх сектор: советски ханарча исторе, революци ялалехьарча ханарча исторе, социологеи Iилман атеизмаи, археологеи этнографеи, литература, метта.

Нохч-ГIалгIай исторе, меттен литературан Iилма-тохкама института коллективе лерттIа вIаштIехьъяьккха социалистически ях лелаю дукха ха я. Хан-ханнахьа балха итога ц а еш Iилман тохкамаш деча карагIдаьннари нийслу кхоачамбоацараши хьагучадахара с йоагIа йоакхо еш я института партийни а профсоюзни а органазацеш.

СУРТА ТIА: яхьа итогаш яра вIашагIкхийтта месткома членаши секторий профгрупоргаши: Iохайна багIараш: Г. А. Ерещенко, С. А. Хасиев, Х. Ю. Саидова, М. Х. Ошаев, уралаттараш: Х. А. Акиев, А. З. Вацуев, А. Х. Таппиев.

В. ЮНЦЕВИЧА суртaш.

ЯХЬА ХЬАЛХАРА ТОЛАМАШ

Беркате я укх шерара тха редакционни почта. Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дизара сийна яьржача яхье промышленноста, юртбоахама предприятей коллективашта карагIдувларех, культура, просвещени дегIакхувларах лаьца да дукхкхача къахьегамхоша, культура болхлоша редакцега язду письмош. Цар тешал ду вай Даьхен экономика чIоагIъяра, цун низ совбаккхара, из кхы а хозагIа, йIаьхегIа яра тIехьа яьржа яхь-пятилетка шоллагIча шера къаьстта шеръенна хилара. Цу яхье хIанзле белгалбувл денал долашагIа бараш. Масала, укх тайпара хоам бу редакцега дайтача шийн письмо тIа А. Зайнутдинова:

Урус-Мартана района юртбоахама болхлоша, хьайбаш леладераша, юртбоахам айбарах дола КПСС ЦК Письмо шоашта дайзачул тIехьагIа, доккхий социалистически декхараш тIаийцар.

Уж кхоачашдара тIехьа яьржача яхье хьалха санна хьалхле лелаю балха опыт йолча, къаьнача болхлоша. Царех цаI я шура яккхара квартальни план кхоачашъяь йоалаш латта «Гехинский» совхоза № 1 йолча МТФ доярка Юнусова Рахьмат. Соахкара шу а толамца чакхдаьккхар цу боахаме 13 шера болх беш йолча дояркас. ХIара Iаттагара юкъера лаьрхIача 2470 килограмм шура яьккхар цо план 1700 килограмм йолча метта. Дукха низ дIабеннаб цо шийн професси керда баьхкача къонача мехкараштa Iомаяра а. Комсомолкас Мутаева Тамарас дукха пайдане хIама хьаIомадаьд цунгара. ХIанз из ше а я хьалха латтача доярк аех цаI.

Хьайбаш дика Iангардоах боахаме. Шортта долаш да хьайбашта моша а гIожа а доакъараш. Цудухьа Юнусовас дош деннад, хьайбашта лерттIа гIулакх а деш, тIаийца лакхара социалистически декхараш дизза кхоачаш а тIехкхоачаш а де. Цунгара хьокхам а ийбеш дикагIа къахьега гIерт ферма кхыбола дояркаш а.

— Юртбоахама болхлошка долча КПСС ЦК Письмо тIа дувцар дег тIара хьал а лаьца болх дIаболабаьча «Новогорский» совхоза № 1 йолча отделене комсаш лелаераша, — язду Надтеречни районера Ш. Итраева, — рапорт делар бIаьстан кхашкарча балхашка ханал хьалха юртбоахама техника шоаш тоаяь бовларах. Цар балха духхьашка нийсденна хIама дац из.

Отделене коллективана керте латт коммунист Гехаев Ширвани. Дика чакхдаьккхар комсаш лелаераша дIадаха юртбоахама шу а. Дикал лакха йолаш кийчъяьй техника отделене механизатораша Альмурзаев Имрана, Даутгириев Султана, Бораев Ибрагима, кхычар. Цудухьа хье ца луш бIаьстан балхаш дIадоладергда оаха, йоах комсаш лелаераша.

— Дукха болх ба укх деношка Щеча Эскара цIерагIча колхоза токара В. И. Кузнецова, — язду Сунженски районера А. Зимарина, — хIана аьлча гота аравала веза ханаш хьатIакхоачаш латт. Юртбоахама техникана эшаш йола фенташ, болташ, йоккхий оатхалаш хьаю цун говзача кулгаша. Дика кайоал цу балха говзанча. Ремонтникашта ма-эшша хIамаш хьае кхоаву из.

Письмой обзор

Шоай балха нормаш тIехкхоачашъю юртбоахама техникана ремонт яь воалаш латтача слесара-электрика Н. А. Гриневен доагора аппаратурана волча слесара В. Г. Спицынен.

«Октябрьнефть» НГДУ мехкдаьттахой коллективахи цунна укх деношка карагIдувлача толамехи дувц шийн корреспонденце тIа О. Шадиева. Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дизара сийна управлене ерригача балха участкашка шерра яьржай социалистически яхь. Массе а цехашка яхьа экранаш я. Цу тIа дIаязду хIара дийнахьа, итт дийнахьа, бетта мехкдаьттахошта карагIдувлараш. Хьалхле лелаераш ахчан совгIаташца, Сийлен грамоташца белгалбу.

Боккха къовсам лоаттабу мехкдаьттахоша къаьнача скважинай дебит лох ца ялийтара. Цу гIулакха ханнахьа организационно - технически мероприятеш чакхйоах цар. Укх шера цар чакхъяьккхача 51 мероприяте чотах планал совгIа 230 эзар тонн мехкдаьтта даккха лерхI цар. Планаши заданеши тIехкхоачашъеш чакхбаьккхаб укх шера хьалхара бутт. Къаьстта дика къахьегаш хьайоагIа управлене коллективашта юкъе Ервандян Клив Баласанович керте латта № 1 йолча РИТС-а коллектив.

— Шин бетта задани укх шера 21 феврале кхоачашъяьй «Южэнерготеплоизоляция» яхача объединене Грозненски участка изолировщикаша, — яхаш хоам бу «Грозэнерго» оператора Х. Суруджанца. Къаьстта дукха балхаш даьд цар «Грозэнерго» предприятешка. Царна юкъе къаьстта дика къахьегарца белгалбаьннаб изолировщикаш Э. Дасиев, З. Асуев, С. Лилаев, иштта кхыбараш.

«Къахьегаме а тIем тIа санна» аьнна корта а болаш С. Сандова язъяьча заметка тIа дувц электрик волаш хIанз къахьегаш волча тIема ветеранах Мирзоев Iалаудинах.

Даьй-мехка тIом болабелча денз из чакхбаллалца фашистех лийтав Iалаудин. Дукха човнаш яьй цунна, хIаьта а къахьегама юстара хиинавац. Шаьларча № 2 йолча школе электромонтера болх цо бу дукха ха я. Цул дикагIа из бовзаш наггахьа саг вац Шаьла. Из бахьан дуккхазза ахчан совгIаташ, Сийлен грамоташ тийннай цунна. ХIанз 55 шу даьннад тIема ветерана, цхьабакъда болх бита дагавац, дегIаца низ болаш ва из хIанз а.

Дукха ха йоаццаш хиннача Грозненски района Алхан-Калински юрта Совета сессе дийцача дешаех лаьца тха штате воацача корреспондента Я. Цуева язду:

Сессе белгалдир юрта ухкача предприятеша паччахьалкхен планаши социалистически декхараши кхоачашдеча дика толамаш доахаш хилар. Иштта, масала, продукцена реализаци яра пятилетка хьалхарча шера план 108,6 процент кхоачашйир Ермоловски хьу чакхйоаккхача комбинато, хIаьта «Ермоловский» совхоза хьайбаш леладераша, Ермоловски элеватора къахьегамхоша ханал дукха хьалха кхоачашдир шоай социалистически декхараш.

Сессе иштта теркам тIабахийта дийцар юрта медицински учрежденей, наха бытови, торговле гIулакхаш деча организацей болх тоабарах дола дош а. Юрта Совета сессе пятилетка шоллагIча шера дола социалистически декхараш тIаийцар.

Редакционни почтана юкъе дукха да вай къона тIехье кхеяра гIулакха шоай беррига низ, хьинар дIалуш, царех коммунистически дог-уйла йолаш бола нах бе гIерташ тIагIертта къахьегаш болча хьехархоех яздаь письмош а.

Шаьла районерча Курчалоевски № 1 йолча юкъерча школа хьехархочо А. Малакова язду:

Тха коллективах кагирхой коллектив я аьнна хийцца ала йиш я. Юкъера лаьрхIача хIаране ха — 24—25 шу. «Коммунисташкара хьокхам эца!» яхача девизагIа болх бу коллективо.

Оаха массане а хьокхам ийбу тхо долча эрсий мотти литературен хьехаш йолча хьехархочунгара коммунистагара Нина Васильевна Тайсумовайгара. Цун литература кабинет республике дикагIчарех цаI я. Дукха ха я Нина Васильевнас шоллагIча шера чудиса бераш доацаш болх бу. Цун педагогически стаж — 18 шу. Кхувш йоагIача тIехьенна кхетам балара балха дика каяларах СССР Лакхехьарча Совета Президиумо «Знак Почета» яха орден еннай хьинар долча хьехархочоа.

Тайсумовайх санна Iимерза язду автора шоай школе дикагIа болча хьехархоех: диъ шу хьалха Волгоградски педагогически институт а яьккха хьинаре болх беча Логвиненко Лидиях, юххьанцарча классашка хьехаш йолча Бишиева Раминатах, лакхерча классашка физика хьехаш йолча Митрофанова Валентинах, иштта дуккха кхыбарех.

Иштта шийна дукха езача хьехархочох Марха Магомедовнах лаьца яздаь да цу юртарча № 2 йолча школа 8 класса дешархочо Хадаева Зулайс редакце дайта письмо а. — Тха шоллагIа нана а хинна дIаэттай Марха Магомедовна, — язду цо. Iалаьмате дукха болх бу цо тхоца классе занятешка а урокаш чакхъяьлча а. Тхох цхьадараш геттара хала бераш да. ХIаьта а цIаккха сатем боаэшача хана новкъостала йоагIа баьбац Мархас. Цудухьа цунна тха ерригa класс.

РЕСПУБЛИКА КХАШКА

Совхозийи колхозийи кхашка бIаьстан балхаш дIадоладеьа. Юртбоахама механизатораша дIае йолаяьй бIаьсти юв культураш. Кхашка хIанз деча балхий хьалхара сводка оттаяьй республика статистически управлене.

Укх деношка республика боахамашка бIаьстан юххье дIаюв культураш 8 эзар гектара тIа дIайийнай. ХIанз механизатораш дIаювш ба кен, ялата-бобови культураш, цкъа дIайийча цхьан шера тIаювла баьцаши доакъара кхыйола культураши.

Лоаман районаш йоацаш республика ерригача районашка дIаювш я бIаьстан юххьера культураш. Массарел дукхагIа дIайийнай уж Грозненски, Наурски, Сунженски районашка. ХIаьта, хьажкIаш йоацаш, бIаьсти ялата юв культураш эггара дукхагIа дIайийнай Грозненски, Малгобекски Наурски районий боахамашка.

Малгобекски района механизатораша, хьажкIаши дутеи доацаш, ялатаи ялата-бобовии культураш план 300 гектар йолаш 258 гектара тIа дIайийнай.

ХIара дийнахьа кхашка дукхагIа дIаюв бIаьсти юв культураш. Вай республика механизатораша къовсам лоаттабу бIаьсти юв культураш ма-хулла сихагIеи дикагIеи дIаер духьа, укх юбилейни шера чуэцаргбола хьувкъам ма-могга алсамбаккхар духьа.

ОАХА ЯЗДАЬЧУН ЛЕРАГIА

«Хьокхамаш кхы а дикагIа хургдар» яхаш корта болаш яр укх шера 25 январе «Сердало» газета тIа кепатеха рейдови материал. Цу тIа цун авторашa белгалдоахар Ачхой-Мартановски района «Лермонтовский» совхоза № 2 йолча шурий-товарни ферма доахан чулоаттаду помещенеш шийла, бIеха я, доакъар дIателарен кхо дахарен балхаш деча механизацех пайда эцац, хьайбаш леладераштa юкъе социалистически яхь вIаштIехьяьккхаяц, царна чубаха бIоахбала, салаIа моттигаш яц яхаш.

Цу кхоачамбоацарех лаьца редакцега дайтача жопа тIа Ачхой-Мартановски района юртбоахама производственни управлене начальника Д. Деднева хоам бу:

Рейдови материала авторaша дувцар техкача гучадаьннад цар критика йоагIаш яь хилар. «Лермонтовский» совхоза шоллагIча отделене уж дерригa кхоачамбоацараш хиина хилар бакъда.

Уж кхоачамбоацараш дIадахара де мея эшар даьд оаха. Хьайбай продукци яккхара йола бетта. цхьан дийнахьа йоагIа планаш белгалъяьй ферма хIара болхлочоа. Доярк аштa юкъе социалистически яхь вIашгIехьъяьккхай, паччахьалкхенна хьайбай продукци дIателара хоадам болаш йола график оттаяьй.

Балха тIа кхоачамбоацараш нийсдалийтарах «Лермонтовский» совхоза прораб З. Исраилови № 2 йолча шурий-товарни ферма бригадир А. Ярусаеви цIенхаштта административни бехктокхаме эзаб. Царга иштта дIахайтад дIахо йодача хана из тайпа гIалат кхы доале балхара уж дIабоахаргхилар.

«МИЧА ГIОРГВА СУРТ ДАККХИЙТА?»

Иштта корта болаш яр укх шера 25 январе «Сердало» газета тIа араяьнна критически заметка. Цу тIа дувцар Наьсарен района бахача наьха бытовой хьашташ кхоачашдеча предприятейи организацейи балха нийслуш долча кхоачамбоацарех.

Цу заметках лаьца Наьсарен райисполкома председателa Б. Гандалоева редакцега дайтача жопа тIа йоах: **«Мича гIоргва сурт даккхийта?» яхача заметка тIа дийцар бакъда. Заметка йийцай Назрановски райбыткомбината болхлойи гIулакхерча наьхеи собране. Сурташ во даьхараштеи клиенташкара сов ахчаш ийдаьраштеи цIенхаштта бехк баьб.**

ДИКАГIА КХОАЧАЩДЕ НАЬХА БЫТОВИ ХЬАШТАШ

Укх шера 15 феврале араьяннача цу статьяй автора нов. Мальсагова дувцар МагIалбика района бахача наьха бытовой хьашташ кхоачашдара йолча предприятейи организацейи балха тIарча цIенхашттарча кхоачамбоацарех.

Цу статьяна жоп а луш МагIалбика райисполкома председателa К. Т. Яндиева редакцега хоам бу:

Укх пятилеткагIа районе, къаьстта юрта, бахача наьха бытовой гIулакхаш кхоачашделга тоадара лаьрхIа бытовой гIулакхаш ду цIеношхьалде лаьрхIад 1977 шера — Йоккхача Ачалкхе, СоагIапча, Долакоа; 1978 шера юкъерча Ачалкхе хьаселларгья комплексни приемни пункт, 1979 шера бытовой гIулакхаш ду цIенош хьалдергда Даби-юртеи «Южный» яхача поселкеи, 1980 шера комплексни приемни пункт хьаелларгья «Чкалово» яхача юрта.

Цул совгIа банеш ергья Инаркъе, СоагIапча, «Чкалово» яхача юртеи «Луч» яхача совхозеи.

Къахьегамхой депутатий городской Совета XII сессе дувца лаьрхIа да «КПСС XXV съезда решенеша дIа ма-дехха МагIалбика района къахьегамхошта торговлеи бытовойи гIулакхаш делга тоадарах» лаьца дола дош.

Лакхе белгалдаь де дезараш кхоачашдаро торо лургья районе бахача наха бытовой гIулакхаш делга дикка тоаде.

ДЕКХАРЕХ ДИКА ЛОАРХIАБУ

Шалински района дикагIболча боахамех цаI «Предгорный» яха совхоз я. Цкъа дIайийча дуккхача шерашка хьахулача баьций фу кхедара керттера лостам болаш ба из боахам.

КПСС XXV съезда исторически сопамаш кхоачашдара шерра йоаржаяьча социалистически яхье дакъа лаьца башха дика толамаш доахаш чакхдаьккхар цу совхоза къахьегамхоша иттлагIча пятилетка хьалхара шу. 400 гектарах хIаране тIара 33 центнер ялат кхоачам баь Iе дага бац совхоза къахьегамхой. СССР беррига къахьегамхошка дола КПСС ЦК письмо, производства эффективности балха дикали лакхъяра, иттлагIча пятилетка заданеш толаме кхоачашъяра Ерригсоюзни социалистически яхьах бола КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК сопам дег тIара къоабалбеш, тIа а ийца цар дош деннад укх шера 2600 тонн ялат чуда, цох 1550 тонн хьажкIаш, 281 тонн генараш, 400 тонн шура, 60 тонн дулх.

— Хьалхашка латта декхараш атта дац а уж кхоачашде низ дIакховчаргба тха, — йоах совхоза керттерча агронома «Знак Почета» орден лелаеча Шатаев Iарбе.

«ХIара гектара — дикала Знак» яхача девизагIа къахьег массане. Хургболча хьувкъама хIанзле уйла еш ба механизатораш. Гурахьа дIадийнача ялаташта 400 гектара тIа минеральни удобренешца поркормка яьй, хIара гектара тIа 3,5 центнер а кхоачийташ. Из болх чакхбоаккхаш ба говза механизатораш Алагаев Шарпудин, Абдулкадыров Увайс. Балха нормаш 130 — 140 процент кхоачашъю царех хIаране.

Шоай ханнахьа полкормка яьй совхоза механизатораша 1200 гектара тIа дIайийнача баьцашта а. Из болх беш къаьстта овсаре къахьийгар Къахьегама ЦIеча Байракха орден лелаеча Исмаилов Мовлде. ХIара дийнахьа балха норма 150 — 160 процент кхоачашйора цо. Цул дукха тIехьа ца бусаш бар механизатораш Абаев Ахьмад, Шабаев Хьоза, кхыбараш.

Дика дIадоладаьд Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дузаер юбилейни шу Ш. Дудаева кулгалдеча шурий-товарни фермай болхлоша а. Соахкарчул дукхагIа я цар укх шера хIара бетта паччахьалкхенна дIалу шура. ХIаьта социалистически яхье хьалха я доярк аш Я. Бахаева, Б. Бабаханова. Iаьсий леладеш йола П. Татаева, кхыбараш.

чудера совхоза механизатораша. Цул совгIа план 30 йолаш хIара гектара тIара чуийцар 36,7 центнер фуалъяьха хьажкIаш. Цу гIулакхаша торо хилийтар план 1200 йолаш паччахьалкхенна 2150 тонн ялат дIалала.

Уж хьокхамаш ши-шегIа хьахинна дац. Уж даха каяьннай Къахьегама ЦIеча Байракха, «Знак Почета» яхача ордений кавалера Мусалаев Оалхазара, Алагаев Шарпуддина, Кагиров Мовлде, Исмаилов Мовлде, Абдулкадыров Увайса, кхыболча механизатораша овсаре къахьегар бахьан долаш. ЛоархIаме новкъостал даьд минеральни, органически удобренех пайда эцаро а. Масала, минеральни удобренеш хIара гектара тIа 10 — 11 центнер кхоачийташ яхкар. Из бахьан долаш кIезигагIа бале а 7 центнер лакхбелар хIара гектара тIара чубена хьувкъам.

Цкъа дIайийча дукхача шерашка хьахула баьцаш фуна лаьрхIа 1100 гектара тIа кхейир соахка. ПланагIа 3,2 центнер чуэца дезаш хиннача хIара гектара тIара 4,4 центнер баьций фу чудера механизатораша. Цу гIулакхо йиш хилийтар республика боахамашта 300 тонн гаргга цкъа дIайийча дукхача шерашка хьахулача баьций фу дохка.

Совхоза хьайбаш леладераштa а карагIдаьлар доккхий толамаш даха. План 400 йолаш паччахьалкхенна дIаелар 420 тонн шура. Къаьстта дика хьокхамаш гойтар доярк аша Б. Бабахановас, Я. Бахаевас, Т. Датаевас. КарагIдаьнначох

А. БАРЗАНУКАЕВ.

ТАЙМЫРЕРА КАИСТРИЙ

Таймыро — дунен тIа эггара йоккхагIа йолча ахгIайренех цхьанне — 400 эзар квадратни километр гаргга моттиг дIалоац. Цун къилбаседехьарен къилбаседа - малхбоалехьарен дакъа тIо болаш арктически яьссале я. Цунгара дIаболабенна къулбехьенгахьа дIалатт Бырранг яха лоам. Цун къулбехьара бух ахгIайрен тIа эггара боккхагIа болча Таймыр яхача Iама чурча хица оагIув болаш ба. Iам чу доагIача хиний атагIенашка аьхка ерригa аре баьццара а ерзайий дIаоттаеш дукха даьгIенаш я.

Таймыр яхача цу Iама малхбоалехьарча берда йистацарча цу моттигашка 1975 шера бIаьстан юхье Аляскера 20 кауст (каин истрен хьисапера акха хьайба) боалабаьб. (1974 шера а иштта Канадера укхаза доаладаьд хIанз кердача моттигаца дIатар а денна лелаш дола каистрий).

— Таймыре мишта хет цига керда даха даьхкараштa? — хьаттар аз биологически Iилмай докторга Забродин Василега.

— Дика хет, ала мегаргдолаш да, — жоп делар Iилмахочо. — Къаьсттача биозоне дах каистрий. Оаха цига дIахийцад уж, цкъа-дале, царна даа шортта доакъар хилийтари мехкал ла аттагIа хилийтари духьа, шозлагIа-дале, цар вахара хьисапага хьежа биологаштеи охотоведаштеи аттагIа хилийтар духьа. Канадайи США-и биологаша кхоккха — диъ-диъ шу даьнка каистрий деннад тхона. Хьайбаш хьал а кхийна, цар фу доладаьчул тIехьагIа, оаха, кхетадеш мадарра, тундре чухецаргда уж. ХIаьта хIанз укх сахьата фу хьаьда арктически фауна из тайпа юха дийндар духьа оаха Таймыре каистрашта хьаяьй уж шоашта паргIатта дажаш лелаш йола заповедни зона.

— Фий цу хьайбаша юар?

— Петар, буц, кагий кIотаргаш, — жоп делар Забродин Василе. — Каистрашка шоашта доакъар доаккхалу сомача шана а кIоаргача лайна а кIалхара. Уж цу гIулакхага диллача бирсача хьалашка дикагIа тарлуш да, масала, саьрчел...

— ХIаьта сагацарча гIулакха миштад ераш?

— ВIалла ца тешаши саг шоашта юхе ца вуташи да. Саг бIаргавайча шоайла цхьана гуллу уж, хIаьта борша дараш сечарна гоннахьа дIаотт уж лорадеш. ТIаккха царна юхевахар кхераме да. Каистрий муIаш Iалаьмате чIоагIа а хьаь тIехк сома а я... Лоацца аьлча, каистрий ца тешаши дорхеи хьайбаш да, кхерац уж е берзалоех а, е кIайча чарчех а...

Гаьнарча Къилбаседен юрта боахама Iилма - тохкама института кулгалхо ва Забродин Василий. Цун кулгалца Iилман земаш доах канадскии американскии каистрий.

— Шун балха керттера маIан малагIа да?

— Истори хьадоладалале хьалхагIарча ханашка Таймырски ахгIайрен тIа даьхад каистрий. Цул тIехьагIа ца ховча бахьанех цигара фу хьаьдад цар. Таймырски тундре уж юха а доладе безам ба тха. цул тIехьагIа караIомаде хьожаргда тхо каистрий.

— Экономически малагIа гIойле хила тарлу цунах?

— КIезига хургьяц аьнна хет сона. ЧIоагIа чам болаши пайданеи да каистрий дулх. Боккъал дика шура тергья сечар. ТIаккха безача маьхеи тундрерча вахарца тардаланза долеи детта доахан къилбаседехьарча городашкеи поселкашкеи тIакхувла дезаргдац, йоли комбикормаши тIакхахьа езаргьяц Таймыре. Арктически тундре бIарччача шера дажа йиш йолаш ма дий караIомадаь каистрий.

Цул совгIа, норвежски, канадски, американски Iилмахошта гучадаьннад, хIара каистро шерра-шера диткъачеи чIоагIачеи тхан шишша килограмм тIера Iоккхувсаш хилар, хIаьта хIанз укх сахьата пайда хьа ца эцаш тундре гIолла хьал-Iо кхувсаш леладу из. Цудухьа, дIахо йодача хана каистрий ларга Iомадала мег тхо. ХIаьта хIанз укх сахьата хила тарлур мара дац из, цхьабакъда башха дукха ха а ялалехьа хила мегаш дар да. 40—50 шу даьлча — Таймырски ахгIайрен аренашка саьрч лелаеча боахамашца цхьана хьахургда каистрий леладераш а.

Виктор ГОРБАТОВ.
(АПН).

Ставропольски край. Эггара хьалхарча 600 гектара тIа бIаьсти дIаюв культураш дIайийна баьннаб Предгорне районера лаьтталеладераш. Иштта сихха болх бар — из да ерригa техника дика кийчъяь хилар. БIаьсти яларга ца а хьежаш механизатораша ханнахьа кхашка араяьхай селкаш, лаьтта тоадеш йола машинаш.

СУРТА ТIА: кеи дIабувш боахк Предгорне районерча «Ясная поляна» яхача совхоза механизатораш. Трактористаш Горбачевский Виктор, Цымбал Петр, Кудрявцев Илья (аьрдехьарвар) хIара денна норма 36 йолча 60 гектар гаргга долча кхаш тIа хIамаш дIаюваш ба.

К. ТАРУСОВА сурт.
ТАСС фотохроника.

Доазол дехьара

«ПаргIатача» дунен тIа

ИШТА БАХ «КХЫБОЛА АМЕРИКАНЦАШ»

Индейцех «эггара тIехьара американцаш» аьннад американски журналиста Том Уикера дукха ха йоаццаш «Нью-Йорк таймс» яхача газета тIа. Статистико бакъду: континенте массаза а баьха нах 800 эзар сагал кIезигагIа бисаб. Цхьан хана беррига мехка дай хинна уж хIанз Америке эггара даькъазагIа, къегIа бараш ба.

«ТIехьашкахьа я цIе цIока дарий моттиг». Из лозунг хьалха а доахаш ши бIаь шера инзаш тIалоаттадаьд индейцашта. Дукха ха йоаццаш а из лозунг хьалха а доахаш аргIанара кампани дIайолаяьй расисташа. ХIанз из йолаяра бахьан хиннад Мэн яхача штатерча шии племене — пассамакуоден пенобскотсои — судага иск ялар. Шоай даьшкара дIадаьха лаьтташ юхадаха беннаб уж. Лаьттан миллионаш акраш дIаяьха хиннай, яхаш яздаьд индейцаша, цхьанне а дIадаккханзеи США конгрессо къоабал ца дича индейски лаьттах цхьа акр а дIахоадае бокъо ца луши дола 1790 шерара закон толха а даь.

Цхьабакъда из иск, бе-беча ханашка мехка судебни инстанцешка тийина ужжамо йола бIаьш кхыяраш а санна, маьша кIал дIайиллай. ХIаьта жалоба къоастае езача метте дорха расистски кампани йолаяьй. Цунна керте эттав Мэн штата губернатор Джеймс Лонгли ше. Штате гIолла волавенна лел из, «ЦIе цIока дараш тоха боаггIача тайпара юхатохар» духьа «оарцагIбовлара» кIай гражданаш тIа а хьехаш. Дег тIара гоама болаш йоах: Щоай лаьтташ юха дIадеха безам хиннабеций! Вай дIагойтаргья царна шоай моттиг! Шоаш Iоховшабаьча багIанйта Iа, далла баркал ала мара дезац шоаш дийна бисарах!

Белггала тамашийна говза чIут-чIерган еттарца дуне дукхазза а цецдаьха американски фемида хIанз а шийн гIулакха тешаме йолаш йисай. Сердал бIарга ца яйтача къело доллача хIамах дог эккхийта бола нах бехке баьб... «доалахьеи езача бокъонна зулам дагахь тIакховдарах». Цул совгIа, расисташа цу сахьате конгресса дIаеннай индейски племенашкара низагIа дIадаьха лаьтташ юха телга дехкаш йола законопроект.

ВIалла дагадохар а тамаш йолаш чIоагIа тоIабаь бокъонех баьхаб «кхыбола американцаш», хIаьта бахача наха яьча переписа цу графа чу латтараш массаза а Америке баьхараш ба. «Тхогара цар а ца доахаш, оаха царгара лаьтташ хьадаьхача, оаха уж вочa моттигашка чулаьхкача, адамий мел йолча бокъонех баьхача санна ба уж тхоца. Тхоца шоаш бокъо йоацар а леладеш, эггара эсалагIча сортах болча нахага санна хьеж уж тхога», — йоахар сога къоначa индейца, американски индейций Болама (ДАИ) активиста, Сан-Францискерча городской колледжа студента.

Моттийта демократи а лелаеш, индейцашкарча хьалага хьажа комиссеш цкъа яхкийта Iийнадац Iаьдалаш. АргIанара комисси вIашагIъеллаяр цар кхо шу хьалхагIа, св племене эгIазал хьаара а ийккха, Вундед-Ни яхача поселке цIий Iодохийташ событеш хинначул тIехьагIа а. ХьалхагIа хиннараша а санна, цу комиссе яь, юстарча моттигашка бахарий хьал лоалургдоацаш хилар бакъдеш йола выводаш, «йIайха йоллаш» вIашка а ехка, хIанз йоагIаш йолча учреждений тархешка дом тIа а бижа яда.

Дунен тIа боккхагIболча капиталистически мехкарча индейцага кхаьча дакъа — «ший моттиг хар». Из дицдаьр расисташа цу сахьате белгалвоаккх.

Иштта нийсденнадар из полицейски агента карагIа веннача, ДАИ эггара гIорбаьннача кулгалхоех цаI волча Педро Биссонетаца. Цун доттагIчоа, болама лидера Рассел Минса, хала чов яь хиннай.

Иштта нийсденнад из кхыча бIаьнешца...

«Массазара американцаш» яха ший керда книжка кепатеха арадаьккхад дукха ха йоаццаш американски писателa Уильям Мейера. Мейера дувц, шоай бокъонаш бахьан долаш, къовсам лоаттабеча индейцашта Iаьдалаша къиза таIазар мишта ду. Масалаш доаладу цо: «Малхбузехьарча штаташкара набахтенаш тIанкI аьнна хьалйиза я индейцех. Айдахо яхача штате лийца боахкарех 68 процент — индейцаш. Къулбехьареи Къилбаседехьареи Дакота, Колорадо, Нью-Мексико, Аризона яхараш санна йолча вокх штаташка лийца боахкарех 35—50 процент индейцаш ба. «Из ираз дайнараш геттара дукха набахта чубехк, тIабахьаш цхьаккха тайпа бехк а боацаш. Вахача моттигера ара а ваьнна, города улицагIа дIаволавеннавале, хIаьта, ца ховш а, кафе е тика чу дIачуэттавале — набахта гIоргва.

«Сагото-яхар фий хов тхона. Тхона — индейцашта», — яздаьд массехк шу хьалхагIа президент Никсонга яхьийта хиннача петице тIа Пит-Риверерча юстарча моттигашка бахараша. Де хIама доацаш, гIайгIано садуаш ба уж хIанз а. Юстарча моттигашка бахача болх булургболча наьха диъ даькъах кхо дакъа хьабе болх боацаш да. Индейца вахаш йоаккха юкъера ха 40 шерал кIеззига дукхагIа я. КIай барий берел кхозза дукхагIа дов цар бераш, хIаьта укх тIеххьарча шерашка даьча тохкамаша хьахьокхачох, кхы а дукхагIа довш да уж. Ма-дарра аьлча, цхьаккха тайпа медицински новкъостал дац индейцашта. Юкъ-юкъе лазарий эпидемеш хул юстарча моттигашка, хIаьта цивилизованни мехка уж йицъенна хила еза дукха ха яр.

Дукха ха йоаццаш прогрессивни Америка цецъяьккхаяр индейски халкъаца лелаеча акхача геноцида хьакъехьа баьча хоамо. «Лос-Анджелес» яхача газето кепатеха арадаьккхадар шийна карадена, массаза а баьхача наьха проблемашта йолча комитетага дIаделла кийчдаь хинна къайлагIара документ. Документа тIа хоам бора, индейцаш бахача Абердине, Альбукерке, Оклахома-Сите, Феникс бер хургдоацаш операцеш а яь веIа 3.406 эIамига саги йоIи хиларах! Из операци яйта раьза хиннарех дукхагIа бараш йоазув-дешар ца ховш хиннаб. Шоаш кIал кулг яздер фу документ да ховш хиннабац нах. Иштта гучадаьннад, индейцаш бахача цхьайолча моттигашка сага вахара кхераме йола, радиоактивни веществаш, тIех боараме кортизон, кхыяраш цIийна юкъеяхийтарца ювзаенна эксперименташ яь хилар а. ХIаьта къаьстта кхераме дар фуд аьлча — опыташ бераштa еш хиннай...

«Лос-Анджелес таймсе» бенача хоамо наха дагадохийтад концентрационни лагерашка хинна къематий хьакъехьара, дунено вий кхайкаьча, Освенцимеи Майданекеи лийца баьхкараштa акха опыташ яьча Менгели санна болча бIехалийлорий хьакъехьара хIамаш. Из долла хIама хIанз а, 70-гIа шераш чакхдоалаш латтача хана, долаш да толашагIа дар да яхаш/шоай вахара хьисап дуненна могадеш болча мехка!

...Сага бокъонаш — уж цивилизованни общества моллагIа а гражданин Iовешшехьа а цуница хулаш йола хIамаш я. Из дицду, ма-дарра аьлча, расисташа леладу бокъо йоаца гIулакхаш хьаллоаттадеча, индейцаш керттерчох — вахара бокъонах боахача американски законникаша.

Н. СТРЕЛЬЦОВА.
(АПН).

«Ирланди Великобританена духьала я» яха дош суде дувцара хьалхарча этапа тIехьа дуккха къайла заседанеш яьчул тIехьагIа сага бокъонаш лораяра йолча Европейски судо Страсбурге яь решени «Дейли телеграф» яхача газето маяздарра «британски правительствана хIама кхеташ я».

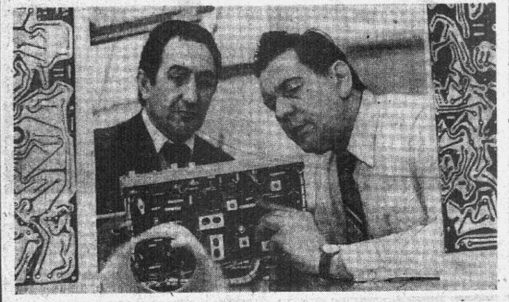
Ший демократически традицеех доккхал деш бола, цхьайолча хана уж «традицеш» кхыча мехкашка йолаш яц, яхаш бехк баккха гIерташ бола мохк — Англи ше суде бахарий гIанда тIа нийсъяларо ерригача адамленга хьахьекхад Великобритане — сага бокъонаш лораярах йолча Европейски конвенцена кIала кулг яздаьча паччахьалкхен доал дара гIозараша дувцар цаIи леладер кхы тайпеи доага. Процессо хьахьекхар английски бIухой къизал — из, Лондоно дувца наг-нагахьа дувла «гIалаташ» а доацаш, лаьрххIа кийчъяь низагIа Ольстере «порядок оттаяра» программа, ворхI шу совгIа йолча хана Къилбаседа Ирланде английски оккупационни бIунаша чакхйоаккхаш йола программа хилар.

Дош кхы а суде дувца лаьрхIад 19—22 апреле. Британски кхерамзлен низаша Къилбаседа Ирланде нах боабари лувцаш чубехкари соца ца деш леладу гIулакхаш чIоагIа кIоаргденнилга хьахьокх тайп-тайпарча хана даьхача сурташа.

СУРТА ТIА: бе гера доаллаш боацача ирландцашта деш латта таIазар.

ТАСС фотохроника.

Шоаттаден оагIув

ЛИТОВСКИ ССР. ХIара 40 секунде Шяуляйски телевизионни завода конвейер тIара арахец «Таурас-207» яха телевизораш. Царна оттаяь кинескопаш Паневежски «Экранас» яхача заводе хьаяь я. Паневежски кнескопаштен шяуляйски телевизораштен пачхахьалкхен дикал Знак еннай.

Цу тайпара дика хьожхамаш долаш къахьега вIаштIехьдоал шин смежни предприяте цхьана гIулакхаш лeладар бахьан долаш. Администрацеи общественни организацейи викалаш, конструктораш, технологаш, контролетраш, шинна а завода хьалха латта болхлой опыт дIа-юха эца, производственни проблема сихха къоастае вIашагIабетталу. Шерра даьржад укхаза болхлошта, бригадашта, участкашка, цехашта юкъе яхь лелаелга.

ХIанз «Экранасе» балха юкъе йоалаеш я технологически процессашта управлени яра автоматизированни система.

Телевизораш хьаераша шоай оагIонгахьара эргайоахаш тоаю АСУ.

Шерра яржаш латт смежни предприятешка Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дизара сийна яхь.

СУРТА ТIА: коллегаш вIашагIкхийттаб. «Экранас» яхача завода керттерча конструктора заместитель А. Новаки (аьрдехьара вар) Шяуляйски завода телевизораш арахецара вола керттера конструктор Т. Ягминаси.

А. ПАЛЕНИСА сурт.
ТАСС фотохроника.

ХЬАМЗАТ ОСМИЕВ

Керда стихаш

ДIадаьлар цхьаькха ди

Се ваьча ТIой-Юрта
Шув-йисте латтар со.
Тов санна цIийенна
Йоагаш яр малхбузе.

Орга тIа лусташ мо,
ЗIанараш озаяь,
Малх лоамах чубахар,
Со тIехьа хьожаваь.

«Ди-машкаш, сабардеI» —
ДIахьоаставелар со.
Цо лерг а хьокханзар,
Юха а хьажанзар.

Ший нанас ваь воша
Хьада дIавахача
Сага фу хетаргдаI
Из хийтта висар со.

Лоам-дукъал тIехьашкахь
Теккха ше чубодаш
Малхо ди дихьача
Хьеггача висар со.

Дуккхача адамий
Дер чакх а далалехь,
Ца ловшшехь вайх къаьста
ДIадаьлар цхьаькха ди.

Илле гIаттар

Къаьга Iуйра.
Йиза гуйра.
Тхьовра хьалха дошув
даьккха
Кхаьла шалта-тIехкар санна,
IажагIденнад гаьний гIа.
Хьехоз сона цхьаннахь
гаьнна,
Ший-ший никъ бeш,
тоатолгаша,
Къурдаш деш мо, доаха са.

Сатем эттар.
Илли гIеттар.
Илли аьлар оалхазаро.
Лаьттан букъ тIа мел йоа
тамаш
Кхелле малх цо хоастабир.
Юха сатем эттар лаьтта.
Цу сатемо са дега чу
Керда илли гIоттадир.

Кубински писателий дувцараш

«Лергдоацача цхьан гIулакха истори»... Иштта цIи йолаш да «Художественная литература» яхача издательства арахийца Кубай писателий дувцарий сборник.

Сборника тIа гулъяьй дерригача дунена вовзача Алехо Карпентыргара 1959 шерал тIехьагIа литературни гIулакх каранийцача къонача новеллисташка кхаччалца бе-беча ноахалех болча писателий произведенеш. Дувцараш тIа язду револющи ялалехьарча шерашка хиннача террора сурташ (Сесар Леанте «Мар», Рауль Апарисьо «ХьалхагIа хиннача тайпара дац»), турпалча подполья лоаттабаь къовсам (Лисандро Отеро «Сийнача «форда» чу», Хулио Андрес Чакон «Кхаь дIаькъах латта тIема илли»), револющионни сакхетам чубоссар (Имельдо Альварес Гарсиа «КIаьнкий гIулакх»). Вокх дувцараш тIа дешараштa ховргда кубинцашa шоашта карагIдаьнна револющионни хIамаш миштa лораду, керда вахар хьал миштa ду.

«Лергдоацача цхьан гIулакха истори» яха сборник «Художественни литературо» арахийца кубински писателий хьалхара книжка дац. Издательства арахийцай Хосе Мартен хIанзарча литераторийи произведенеш. ХIанз арахеца кийчъеш я кубински литература библиотекен итт томах латта XIX—XX бIаьшерений поэзе антологин.

Юрий КРЮЧКОВ,
АПН корреспондент.

Сакъердаме хIамаш

ЦIАГIАРА ТРАМВАЙНИ ДЕПО

Хьанна хац: трамвай якар фийI Сага, кхоачаш хьахинна а валалехьа, дикачеи массанахьа лелачеи трамвая гIулакхаш довза кхувча городе Грозне хIаьта а. Цудухьа хеталу вайна: трамваех ца довзаш дола хIама цхьаккха а даллац, из башха чоалхане машин яц, пассажираш дIа-юха кхувлилга мара кхы цо деш хIама дац, из дегIаахара истори кхы ер ма дий аьнна белгалдаьнна хIама долаш дац.

Цхьабакъда «Красный молот» яхача заводерча болхлочоа-строгальщика Шулик Генрих Константиновича хетар кхыча тайпара да. Трамвая истори, масала, авиаци е автомобильни транспорт дегIаахара исторел кIезигагIа сакъердам болаши Iомаде мегаргдоацаши дац аьнна хет цунна.

Шулик селлара чIоагIа дог тийша хилар цхьа бахьан доацаш дац. Генрих Константиновичага Iалаьмате йоккхеи тоъал кIезига нийслуш йолеи коллекци я «Дунен трамвайни боахама истории из дегIаахари» яхача темах. Эггара хьалха коллекци дIайолаеш почтови бетташ тIара массекх сурт даькхар цо. ХIаьта коллекционера ткъаь шера гулдеш хьаIайнад дунен 70 мехкареи 840 городереи трамвая 20 эзар совгIа ший тайпара «портрет» — открыткаш, маркаш, фотографеш, репродукцеш, газеташ тIареи журналаш тIареи даьха сурташ, цIилеторгий пачкаш тIара яьха этикеткаш, кхыметтел къаьнара ахчан купюраш а. Йоккха я цунгара духтIавоаккхаш йола материал а.

...Москве даь къаьнара фотографи. Рельсаш тIа гIолла йоккха йоаца вагонг а теккаеш йоагIа говр. Цу тайпара конкаца дIа-юха ухаш дукха моттигаш хиннай цхьан хана. Цхьабакъда дIа-юха ухараш дуккагIа хиннаб, дегIаихай техника, тIаккха говраца увзаш хиннача дукъа меттел юкъедаьннад Iанара низаца увза дукъ. Из Iанара трамвай мишта хиннай ховргда къаьнарча петербургски газета тIара даьккхача суртага хьежача.

Тамаш йолаш хIама да, масала, конка вай деношка хьакхачар. Из хIанз а йолаш я Ирландски форда юкъерча Мэн ахача гIайрен тIеи город Дугласеи (Англи). Цхьабакъда, гучох, къаьнара традицеш иштта хьаллаьца лелаяр коммерчески гIулакха миссел мохк техническй тIехьабиса хиларахи городской Iаьдалий ахча ца тоъарахи дац.

Г. К. Шулика коллекце чулоацам Iалаьмате шера ба. Цун коллекцена юкъе да ший тайпера кхы цхьаькха доаца, дизельни доагора низаца дукъ увзача вагона сурт. Цу тайпара трамвайш лел Пакистане. Йоахалга диллача бе-бе я трамвайни вагонаш: ши соа ярашкара денз шийтта соа ярашка кхаччалца. Шозза вIаштIаръяь трамвайни вагонаш лел Лондона а Бомбея а улицашка гIолла, хIаьта цкъаи ахаззеи вIаштIаръяьраш — Копенгагене. Экспонаташта юкъе — тхови оагIоши доаца трамвайш, шинъ а... пхиъ а вагон тIехьа йолаш. Пассажирски, мухь увза, лоа доаха, хий детта, трамвай-мастерской. Конструкцега диллача вIалла дагадоацаш йола — кема е лодка хьисапера трамвайш а я. Мексике кхыметтел декъий дIакхухьа трамвайш а я.

Дунен тIа ший тайпара кхы цхьаькха йоацаш мушаца увза трамвай а я — Сан-Франциско, хIаьта хьалъэлла а уллаш улицашта тIагIолла пел трамвайш ФРГ-ерча город Вуппертале.

Г. К. Шулика коллекци Iомаеча хана хов вайна, электротока низаца лелаш йола трамвай эггара хьалха эрсий эпсара — артиллериста Ф. А. Пироцке хьаяьлга. Цу тайпарча эггара хьалхарча вагона тохкам баьб 1880 шера августе Петербурге. ХIаьта Россе электрически трамвайца эггара хьалха—1892 шера — лела болабеннараш киевлянаш ба.

Духхьал трамвайна хьахьа хиннад 1917 шера октябрьски сайрийна, конспиративни квартирера араваьннача хана, Смольне водаш хинна В. И. Ленин цига дIавугилга.

ХIаьта иштта Г. К. Шуликага я Брюсселерча музея болхлочо Марсель Ламбу яйта Дунен халкъашта юкъерка трамвайни музея башха-хоза проспект а. Проспекта тIа латташ сурташ йолча трамвайта-экспонаташта юкъе—къаьнарча, шорттига дукъ увзаш лийннача, шоай гургалашца хьалхарча пятилеткай Iуйре дIайолаеш хиннарех цаI — Ленинграде гIолла лийнна № 2603 йола трамвай. Марсель Ламбус Генрих Константиновичагара дийхад цу трамвая хьакъехьа цхьадола хIамаш ховлгеи московски трамвайни боахамах йола материалаш шийна йоахкийтилгеи. Кхы гаьна ца доаккхаш кхоачашдаьд доазол дехьарча адресата дехар.

Электрически трамвай эггара хьалха дагалаьцачун 1871 шера Михайловски академи йистеяьккхачун вахареи гIулакхийи хьакъехьа информаци ялар дийхад хIамах сакхувча коллекционерагара Ф. Э. Дзержинске цIерагIча Ленина, Октябрьски революце, Суворова орденаш лелаечa тIема академерча музея а.

Иштта хьадоагIа укх 20 шера: письмош, письмош... ХIаьта цу дерригнешта а хьадда жопаш дехьийта деза.

Еррисоюзни филателистий общества Нохч-ГIалгIай отделене член, «трамвайш» гулъеш вола Г. К. Шулик музейни экспозици кийчъеш ва город Грозне трамвайно-троллейбусни управлене. Экспозице дувцаргда 1975 шерага кхаччалца дола советски трамваеи Грозненски трамвайни управленеи истори.

А. СТРЕМОУХОВ,
Еррисоюзни филателистий общества Нохч-ГIалгIай отделене председатела заместитель.

ГДР-а ШАХМАТНИ СТОЛИЦА

«Республика шахматни столица» оал ГДР-е мехка къулбехьа Гарца лоамашта юххе уллача Штребек яхача юртах. Юрта бахача берригача наха — зIамигачо а воккхачо а — гIад а баха дуцаргда шоана эзар шу хьалхьагIа епископа Арнульф фон Хальберштадта салташа шоаш плен ваьккха граф Гунселин хьа а воалаваь гIала чу мишта веллав. Графа хIамашта юкъе хиннад Iаьржа-кIай чIегилгаш тIалатта тамашийна улги 32 тайп-тайпара бIалгIилгаши. Есаралла воалаваьр дийнахьа а бус а лоравелга тIадилла хиннача моттигерча ахархоша цун новкъостальца Iомадаьд тамашийна индийски ловзар — шахматех. Iомадарал совгIа чIоагIа дукха а дезаденнад царна из.

Штребеке бахача наха лораеш уллаю 1651 шера юрта вена хиннад моттигерча ахархошта дезаденна хIама хеза курфюрс Фридрих Вильгельм Бранденбургский яхаш дувцаш йола къаьнара грамота. Цига бахача нахаца шахматех ловза / лайнад цунна, хIаьта, цхьаннегара дIайиккха ерриrа партеш дIа а яхийтай. Ахархошта дика ловза харах цецваьннача курфюрста совгIата безача маьха къаьнара шахматаш еннай царна. ХIанз а тIехьа цига мел баьккарашка дIахьувкхаш я уж.

Таханарча Штребеко боча лелаю даьй традицеш. Шахматни темах укхаза пайда эц кхыметтел цIеношта догамаш дара а. Юрта эггара езагIа йола хIама я, дувцара кепахьа, граф Гунселин чувелла воаллаваь «Шахматни гIала». Штребеке бахача наха а арахьара тIабаьхкача хьаьшашта а чIоагIа хозахет ресторана чу «Шахматни улга хьалхашка» Iохайша багIаш. Кхыметтел моттигерча юртбоахама кооперативах а оал «Шахбретт» — «Шахматни улг». БархIлагIча классашкарча школьникаша экзамен дIалуча ханна шахматни турнирах шоашта ховр тахка хьож. Шахматий ловзар моттигерча школе физика е литература а санна хьехаш да. «Шахматий урок» кIиранна цкъазза ю, цу гIулакха къаьстта хьехархо ва штребекски школе.

Штребекски шахматистий командаша ханханнахьа дакъа лоац тайп-тайпарча турнирашка. ХIаьта Штребека шийна чухь шера массехказа хул чемпионаташ, первенстваш, турнираш. Юртара шахматий чемпион — укхаза эггара чIоагIагIа лоархIаш болча нахах цаI. ХIанз чемпиона сийле 67 шу даьннача пенсионерага Альфред Михаэласага я.

Сийлахьча хьаьшашта лаьрхIа тIоарска тIадоаллаш сома книжка да Штребека шахматни клубе. Цу тIа эггара хьалхара йоазув 1886 шера даь да. Штребеке хиннаб Польшера, Чехословакера, Советски Союзера, США-ара, ФРГ-ера... шахматни ловзара мастераш. Книга тIа да советски гроссмейстера А. Суэтина, дунен экс-чемпиона М. Тала даь йоазош а А. Карпова автограф а.

ХIара шера, ГДР хьаяь шу массаза доал, театрализованни шахматни представлени хул Штребеке. «Шахматни гIаланна» хьалхашкарча майдан тIа боал королаши королеваши, слонаш, говраш, пешкаш. Бокъонца йола партеш ловзаю ара юккъе. Ловзара юкъе хьинаре дакъа лоац юрта бахача берригача наха. Массаза а яхар мо, а тIехьагIа ловзаергйолаш ют — иштта цIей долаш санна кердача шера ловзаяр духьа.

С. СОСНОВСКИЙ.
ТАСС корреспондент.

Берлин.

ИРАЗ БАЛХАЦА КОРАДАЬР

БархI класс чакхъяьккхачул тIехьагIа, школа а йита, Урус-Мартановски района «Горец» совхозе балха яха йийзар Абуева Зулпай.

Духхьашха учетчица, цул тIехьагIа весовщица йолаш болх беш хилар Зулпа. ХIаьта 1974 шера денз, ший нана санна, шекара свеклаш кхееш хьайоагIа.

Атта боацаш, низ эшаш хала болх ба из.

— БIайха хьежаш малх бале а, шийла яле а кхай тIа хила везаш ба тха болх, — дувц Зулпас — ХIана аьлча, дукха Iунал эшаш культура я из.

Ший балха хало кодаяр дагахьа лувцац по из. Ший атта йоцача профессех доккхал деш дувц. Зулпас цIаккха а лийхабац атта накъ. Цудухьа хила деза-кх вахаре цунна ший моттиг кораяр а.

1974 шера свеклаш кхееча звенон керте оттайир из. Сийлен а бехктокхаме а дар тIадилла гIулакх. Кхычарел дикагIа бе безар болх. Из бахьан долаш Зулпас ше кхояцар. Цудухьа дика дар цун балха хьокхамаш а. ДIадахача шера хIара гектара тIара 600 центнер свеклаш дIаелар пачхьалкхенга. Кхы а дикагIа къахьега дага я из укх шера.

Балхаца мара кхы хIаманца из сакъердалуш яц аьнна хета тарлу. Из иштта дац.

Ший дешар Зулпайна кIезига хийтар. Сайрийнарча школе деша аха яьлар. ХIаьта караерзаяь юрта боахама цхьа специальность ца хилча фу болхло хургья? Совхозо хьожаярах Серноводски юрта боахама техникума агрономически отделене деша йода из. ДIахо юртбоахама институте деша яха дага а я.

Зулпа хьинаре дакъа лоацаш я совхоза а района а юкъарча вахаре. Из совхоза комсомола комитета член я. Дукха гIулакхаш хул цун райсовета депутат, халкъа заседатель хиларах тарра а.

Кагг-каста чакхйоах совхоза комсомольцашца кагирхой сайренаш, «Огонекаш», халхарий сайренаш, ух уж Грозиерча цирке, театрашка.

Дикачун тIакхувш я звеньевая «Знак Почета» орден лелаю Абуева Зулпа. Балхаца ираз корадаьча сага гIулакхаш иштта мара хила йиш йолаш а дац.

Р. ЯНДИЕВА.

ЛОРА ХЬЕХАМАШ

ГЛАУКОМА

Глаукома — бIаргашта хула лазар да. ДIа-хьа доалаш дац из. Из лазар хилча бIарга чухьара давлени айлу, бIаргашта тIехь-тIехьагIа вогIа гу хIама, лаьгIлу бIаргса.

Глаукома шин тайпара да — аттагIеи халагIеи. АттагIдар сага шийна дий ца ховш хул. ЦIаьхха гучадоал из: цхьа бIарг дIакъайлача холу вокх унечоа хIама вогIа гулга.

Цун шоллагIдола тайпа долаш, бIаргашта чухьара давлени айеннача хана уне болча бIарга, хIама хьекхача а дIа ца йоалаш, бIаргашта духьала хIамаш увтт, лазар хул бIарга чу а бIарга лакхехьа а. Лазача бIарга морх увтташ, хIама дика къоасталац, бIарга дозал тIалатташ санна хет, экхха боалаш санна лаз из.

Дагакхаба деза, ший ханна лора тIавахача глаукома дIадолалуча хана гучадоал, хIаьта кхийтта лазар юххьанца дена лораш мел яхар деш, йоаггIа режим лелайнча лазар юхасоцаде а йIаьххача хана бIаргса дика лоаттаде а йиш хул.

Глаукома моллагIа халахетар хинначул тIехьагIа приступ хинна дIадоладала а тарлу. Из хилча бIарга чу а керта чу а чIоагIа лазар хул, Iеттаду, дегIаца низ хилац, че лаз. БIарг цIелу, бIаргногIараш дест, бIаргса лаьгIлу, гонахьара хIамаш дика къоасталац. Приступ йолча сага хет ший корт, е церг, е че лазаш санна, цудухьа бIарг вIалла а хьоабац по.

Глаукоман дарба деш лоархIаме да унахочо нийса режим лелаяр. Из лазар долчар бархI сахьатал кIезигагIа наб е йиш яц. ХIаьта наб чIоагIа хургйолаш керда фо чуахийта деза цIагIа, Iовижалехьа кердача фега лела веза. Вижа ула гIовге лакха хила сав, из лоха хилча бIарга чухьара давлени айяла тарлу. Iуйрийна сомаваьлча дукха ала йиш яц, хIана аьлча цу хана геттара лакха хул бIарга чухьара давлени, из лохлургйолаш саг ура хила веза. Наб йина саг дукха алла йиш яц баьдеча, цIагIа по а лакхъю бIарга чура давлени. Кинои театреи аха могадац из лазар дараштa, нагахьа санна лоро бокъо лой, вахале хьалха бIарга пилокарпинна тIадамаш тоха деза.

Сурташ доахача наьха глаукома хилча, баьдеча дукха ха яккха йиш яц. Телевизорга сердал йолча цIагIа хьежа веза, сердал бIаргашта новкъа а хургйоацаш. Из лазар хилча баьде бIаргсаьнаш леладе йиш яц, цар а айю давлени. Нагахьа санна леладой баьццара Iоакъаш хила еза цар. Иштта хала боаца физически болх бича, Iуйрийна зарядка йича, Iуйрийнеи сайрийнеи фега аралийлача бIаргашта чухьара давлени лохлу. Iобийрза дукха болх бе йиш яц глаукома долча наьха (хIамаш йитта, дахча даккха, улгаш дилла и. кх. дI.).

Ахкан хана малх хьежача деношка керта тIа хIама йоацаш лела, маьлха ваннаш е бокъо лац лораша, хи чу лувча йиш яц Iуйрийна итт сахьат даллалцеи, сарахьа ялх даьнначул тIехьагIеи мара.

Унахочо тIадувха барзкъа паргIата хила деза, дукха ха яккха йиш яц цун йIайхача пийшка юхе, Iовийрза дIайхача хица корт биллача а лакхлу бIаргашта чура давлени.

Глаукома долчар гIаьле оза йиш яц, маьхаща еттен мелеи мегац этропин, белладоннаи кофеини. Цудухьа кхыча лазарах лорашка вахача дIахайта деза шийна глаукома долга.

Из лазар хилча дийнахьа диазза хIама яа еза, эггара тIехьа юар Iовнжале ши сахьат хьалха а юаш. ХIама ца юаш дукха ха яккха йиш яц унахочун.

Юача хIамаи юкъера дIадаккха деза докъадаь, кхерза дулх, дира хIама, чIоагIа чай, натуральни кофе, хIана аьлча цар лазар хьоаду. Кхехкадаь дулх кIира кхозза-диазза даа бокъо лу лораша, хIаьта из кхийкха дил мала могаяц. Денцен-бийсаннеи 1,5 литрал дуккагIа коача хIама йиача бIарга чухьара давлени айяла тарлу. Цкъа молаш цхьан пелал совгIа мала йиш яц коача хIама.

Ший хана дIадола а даь, йоаггIа режим лелаеш дарба дича дуккхача шерашка бIаргса лораде йиш хургья.

Р. АРАКЕЛОВ,
санитарни дешар республикански ЦIеи лор.

ФЕ ХИЛА

БIаьсти яларца дувзаденна Нохч-ГIалгIайчен наькъашка дикка дукхагIа лела яьннай говр-вордаш. Цхьабакъда уж лехкаш бараша, массаза а чIоагIа телхаю наькъагIа лелара правилаш, хIаьта из бахьан долаш шоашта а наькъагIа лелача кхычарна а кхерам тIатосс.

Масала, наькъагIа лелара Правилай 159-ча пункте дIаяздаьд». «Баьд йийрзачул тIехьагIеи кхоачамболаш хIама бIарга ца гуча кхыча хьалашкеи наькъагIа йолхача хана говрвордаш хьалхашка кIай Сердал йола фонарь, тIехьашкахьа — цIе сердал йола фонари сердало цIе къегаю Iоакъинга йоаллаш хила еза».

Халахете а, шоашта кхерамзле Iалашъяр духьа мукъагIа уж лехкараш кхоачашдеш говр-ворда лехкарех ханз укх сахьата цхьаь паI саг вац. Из бахьан долаш бийсашка каст-каста аварешта кIал нийслу говр-йордаш лехкаш барех дукха бараш.

Масала, ах бийса йоалача хана Жуковске улицагIа говрвордаца воагIача хана машин тIакхийттай А. Караевна. Машин тIатеха водитель, леи воаллача сага новкъостал ца деш, из аллa а аллийта даIвахав, хIаьта Караев веннав.

Цул массехк ди хьалхагIа иззамо моттиг нийсъеннай Ростоверча Баку бодача наькъагIа а. Цига «Жигули» яхача автомашина водитела гIудалкха тIатехай ший автомашин из наьха санна йоха а еш.

Дукха терко йоацаш хул гIудалкхаш лехкараш меттел, шоай доалахьа автомашинаш яраш а. Масала, № 10 - 43 ЧИИ йолча «Жигуле» дас Т. Бекмурзарова 16 шу даьннача ший воIах, № 54 йолча школа 9 классе деша вагIача Х. Бекмурзаровх тийша а тийша дIаеннай машин. ХIаьта Ялтински улицагIа хехка воагIача кIаьнка машин тIатехай цу школе 7 классе деша ягIача йиIига Т. Лескована. ДегIа тIа массехк нахьа човнаш яьй йиIига.

Из хатар хургдацар, нагахьа санна машин санна йола сакъердаме лелае чIоагIа кхераме «ловзорг» шийн кхенза волча кIаьнкага дIа ца яларал совгIа, дас цунна советски законий, цу даькъе кхерамзле Iалашъеча законий а сий делга хьийха хиннадаларе.

Даьш-ноаноша шоай бераштa уж хIамаш ца хьехар бахьан долаш иззамо хатар хиннад Ачхой-Мартановски райоие а. Цига Буматарча юкъерча школа 7-ча класса дешархочо А. Чагаева Ассиновски станицера доалахьара автомашин йода а яь водаш харцахьа чухьайза из юхакъоала ца а могаш, тIакIалтIа кхессай машин. Дийтта шу мара даланза вола кIаьнк ше а циггача веннав.

Цу тайпара масалаш кIезига дац. НаькъагIа лелара кхерамзлеи бокккагIчар, даьш-ноаноша, хьехархоша, гаргарча наха терко ца яр бахьан долаш нийслуш да уж. Масала, цхьабараштa хет, наькъагIа лелара кхерамзле — из ГАИ гIулакх да аьнна. Цу деша чIоагIа гIалат бувл уж нах. Улицашкеи наькъашкеи гIолла лелара кхерамзле цхьан учреждене проблема йолчара дIаяьнна дукха ха я — цу деша чIоагIа сагота хила езача ерригача общественноста гIулакх да из.

ДIадахача кIирагIа Нохч-ГIалгIайчен наькъашка 47 авари яьй, кхо саг ве а вувш, 14 сага човнаш а еш.

Нохч-ГIалгIай АССР
МВД ГАИ.

ХРОНИКА

СССР-а Министрий Совето Председатела заместитель нов. К. Ф. Катушев хьожаваьв Экономически ВIаши новкъостал дара Совете СССР-а викалалла.

СССР-а Министрий Совето мукъавалийтав СССР-а Министрий Совета Председатела заместитель нов. М. А. Лесечко Экономически ВIаший новкъостал дара Советерча СССР-а викала декхарех.

ТАХАНИ КХОАНЕИ ХУРГДА

19 МАРТ

В. И. Ленина цIерагIча культура Дворец. 10.00. Лекционни зал. Бешамаш лелаерий собрани. 12.00. Халхарий зал. Духовойи эстрадни оркестрий кулгалхой семинар. 16.00. Библиотека. Парижски комуннай Денна хетаяь библиографически обзор. 18.00. Болх беш хургья «Кругозор» яха киноклуб. 19.00. Халхарий зал. Кагирхой салаIара сайре.

Н. К. Крупскаяй цIерагIча культура Дворец. 14.00. Октябрьски района прокурора дакъа а лоацаш «Саги закони» яха хаттарийи жопийи сайре. 19.00. Кагирхой салаIара сайре.

Химикий культура Дворец. 9.00. Оалхазарий ди. 15.00. Болх беш хургья правови знаней школа. 15.45. Тематически кинофильмаш хьоккхаргда. 17.00. Духовой оркестра концерт. 18.00. «Тха кIира» яха радиожурнал.

Просвещене болхлой ЦIа. 16.00. Литература хьехархошта лаьрхIа книжкай выставкеи методически литература обзори хургья.

20 МАРТ

В. И. Ленина цIерагIча культура Дворец. 10.00. Йоккха зал. Нохч-ГIалгIай пачхахьалкхен филармоне симфонически оркестра музыкальни школай дешархошта лаьрхIа концерт. 9.00. Болх беш хургда «Заманхо» яха кинотеатр. 15.00. Библиотека. «Кхелетари закони» яха беседа. 16.00. Парк. «Йовзаш йола халкъан ашараш». 19.00. Халхарий зал. ДоттагIала концерт «Алан» яхача Къилбаседа-ХIирий халхарий ансамблеи «Вайнах» яхача Нохч-ГIалгIай халхарий ансамблеи концерт.

Н. К. Крупскаяй цIерагIча культура Дворец. 10.00. Болх беш хургда «Къона ленинхо» яха кинотеатр. 14.00. «Советски иллена — 60 шу» яха вокальни группа концерт. 19.00. Кагирхой салаIара сайре.

Химикий культура Дворец. 9.00. Къоначa шахматистий вIашагIкхетар. 11.00. Iилманпопулярни кинофильмаш хьоккхаргда. 17.00. Вокально-инструментальни ансамбла концерт.

Просвещене болхлой ЦIа. Музыка дукха езарий клуба «Римске-Корсакова творчество» яхача темах йола заняти. 18.00. Н. В. Гогола «Саг йоалаяр» яхача пьесах йола спектакль.

Редактор
Т. А. ТЕБОЕВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

19 март
I-ПРОГРАММА

9.00 — Кердадараш. 9.10 — Iуйранара гимнастика. 9.30 — «АБВГ-Дейка». 10.00 — «Дай-ноаной, шоана». 10.30 — «Iуйранара почта» яха музыкальни программа. 11.00 — «ДикагIа дола товараш — дукхагIа». 11.30 — Художникех дола дувцараш. Фриц Кремер. 12.00 — «ДIалокх Казакова. (Баян). 13.30 — Максим Горький «Дагадоаг Iараш а вIашагIкхетар а». 13.35 — «Спортлото» тираж. 13.45 — «Музыкальни абонемент». Даргомыжске камерни ашараш. 14.20 — «УнахцIено» яха Iилман-популярни программа. 14.50 — «Тенна кхо саг» яха художественни фильм. 16.45 — Балетa артистий концерт. 17.25 — Мультфильмай программа. 18.00 — Кердадараш. 18.15 — «БIаргагушдар — теша халадар». 19.15 — СССР халкъа артиста Ю. Силантьева хьалхале лелаеча Центральни телевидени Еррисоюзни радиои эстрадно-симфонически оркестра концерт. 19.45 — СССР халкъа артиста И. Ильинске дакъа а лоацаш «Уж тайп-тайпара, тайп-тайпара, тайп-тайпара сибаташ» яха телевизионни фильм. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — «Иллеца вахаре гIолла». Къоначa иллиалархой Еррисоюзни телевизионни конкурс. 22.50 — «Дружба» яха приз яккхара езача атлетиках йола дунен халкъашта юкъера яхь. Вильнюсера передача. Йистеяьлча — кердадараш.

II-ПРОГРАММА

16.45 — Кхоана фусамий-коммунальни боахама а наха бахача эша гIулакхаш деча а болхлой Ди да». 17.05 — Музыкальни заставка. 17.10 — Телехьажархой письмоех де деза гIулакхаш даьд. 17.25 — Сийлахь-йоккхача Октябра 60 шу дизарга. Советски илле исторецара. КхоалагIа передача. 17.55 — «Пачхахьа берига бIу» яха художественни фильм. ШоллагIа серн.

20 март
I-ПРОГРАММА

9.00 — Кердадараш. 9.10 — Берашта йола Iуйранара гимнастика. 9.30 — «Гургал бетта сахьат». 10.00 — «Советски Союза гIулакх деш ва». 11.00 — «Тха доттагIа Буратино». А. Толстой фаьлгах йола музыкальни представлени. 11.50 — «Музыкальни киоск». 12.30 — «Юртара сахьат». 13.30 — Боккхача наькъа этапаш. «Хьалхара хьехархо» яха художественни фильм. 15.20 — «Тахан фусамий-коммунальни боахама а наха бахача эша гIулакхаш деча а болхлой Ди да». 15.35 — Советски композиторий произведенешцара концерт. 16.00 — «Каракалпакеца вIашагIакхетар» яхача телевизионни документальни фильма премьера. 16.55 — «Дунен халкъашта юкъера панорама». 17.30 — Мультфильмай программа. 18.00 — Кердадараш. 18.15 — «Кинонехъбархой клуб». 19.15 — «Доазол дехьарча хьаьший бIаргашца Советски Союз». 19.35 — Центральни телевидене экрана тIа эттара хьалха. «Ксения, Федора дукха еза сесаг я» яха художественни фильм. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — Къахьегамхой самодеятельни художественни творчества Еррисоюзни фестиваль. Города Москван художественни самодеятельноста доакъашхой хоадам беш дола концерт. Йистеяьлча — кердадараш.

II-ПРОГРАММА

14.40 — Пионерашта дешархоштеи йола программа (нохчий меттала). 15.10 — Киножурнал. 15.20 — «Старт» яха тележурнал. 15.50 — Киножурнал. 16.00 — Шуи письмоех дола концерт. 16.30 — «Пачхахьа берига бIу» яха художественни фильм. КхоалагIа серн.

РАДИО

19 март

6.30 — «КПСС XXV съезда социалаш кхоачашде». Надтеречни района боахамашкара репортаж (нохчий меттала). 6.45 — Хоамаш. 6.55 — Ашараш. 7.20 — «Грозненский рабочий» газета обзор. 7.28 — «Сердало» газета обзор. 7.35 — Ашараш. 8.25 — «Къонал» яха радиовыпуск (эрсий меттала). 14.30 — «ДоттагIий оазаш» яха литературни передача (эрсий меттала). 15.00 — Концерт (эрсий меттала). 15.40 — «КIарцхал» яха сатирически журнал (гIалгIай меттала). 16.00 — «Хьона Даьхе. салтечун дог» (гIалгIай меттала). 16.30 — Фусамий-коммунальни боахама а наха бахача эша гIулакхаш деча а болхлошта дола концерт (нохчий меттала).

20 март

7.10 — «Грозненский рабочий» газета обзор. 7.18 — «Ленинан некъ» газета обзор. 7.25 — Хоамаш. 7.35 — Ашараш. 8.25 — Шоана дукха еза ашараш. 12.10 — «СалоIа минуташ» яха литературно-музыкальни композици (нохчий меттала). 12.30 — Концерт (нохчий меттала). 15.15 — «ЦIе сийгаш» яха пионерашта дешархошта йола передача (гIалгIай меттала). 15.45 — «Тахан фусамий-коммунальни боахама а наха бахача эша гIулакхаш деча а болхлой Ди да». Наха бахача эша гIулакхаш деча Министерства министра Г. Иваркаева выступлени. 15.55 — Концерт (эрсий меттала). 16.30 — «Школьни глобус» яха радиовыпуск (эрсий меттала). 18.30 — Иллеца доттагIал дараштa дола концерт (нохчий меттала).

ХАОТТАМ

Тахан республике гIоллеи Грознеи морхаш а йолаш, цхьайолча хана лаьгIо догIа а делхаш, малхбоалехьара секунде 3—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура республике 5—10, Грозне 7—9 градус йIовхал йолаш хилеи тарлу.

Кхоанеи ломмеи моархаш а йолаш, цхьайолча моттигашка йоачан а йолаш, дохк а доаллаш, тайп-тайпарча оагIонашкахьара секунде 3—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура бийсана —2+3, дийнахьа +3+8 градус йолаш хилеи тарлу.

МЕТЕОСТАНЦИ.

ТХА АДРЕС: 364051, г. Грозный, Ленина, 9 (3-гIа этаж). Телефонаш: редактора — 3-44-96; редактора зам. — 3-39-11; бехктокхама секретара — 3-34-38; партийни вахарен культуран отделий — 3-61-46; промышленноста отдела — 3-42-30; юрта боахама отдела — 3-42-28; письмой отдела — 3-74-68; бухгалтере — 2-54-30; корректорске — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364051, г. Грозный, ул. Ленина, 9 (3-й этаж). Телефоны: редактора — 3-44-96; зам. редактора — 3-39-11; ответственного секретаря — 3-34-38; отделов партийной жизни и культуры — 3-61-46; отдела промышленности — 3-42-30; отдела сельского хозяйства — 3-42-28; отдела писем — 3-74-68; бухгалтерии — 2-54-30; корректорской — 2-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

СФ05067. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 2094.